

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN YÜZÜNCÜ YILINDA TEK VE ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KADIN TEMSİLİYETİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (1935-1960)

Olca ÖZKAYA DUMAN*

ÖZ

Türk siyasal yaşamında demokrasinin gelişimi açısından parlamentoda kadın temsiliyetinin varlığı ve etkisi önemlidir. Bu varlık ve etki, meşrutiyet döneminin ilk tohumlarını attığı ancak Cumhuriyet döneminin adını koyduğu ve geliştirdiği önemli bir kazanımdır. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş süreci pek çok alanda anayasal sistemin temellerini atmış, özellikle demokratik ve ulusal egemenliğe dayalı bir yönetim anlayışı tesis etmiştir. Bu dönemde yapılan köklü değişiklikler, bir taraftan halkın iktidara katılımını aşamalı olarak sağlamış diğer taraftan da anayasal ve parlamento yapısının uygulanmasına olanak tanıyan bir düzenlemeye ortam hazırlamıştır. Bu noktada Batı demokrasilerinden önde ve farklı olarak 1934 yılı ve sonrasında alınan bazı kararların bir ulusal temsiliyetin oluşmasına olanak sağlamış olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu kararlar kadına seçme ve seçilme hakkının tanınması yönünde kendini göstermiştir.

Bu bağlamda söz konusu çalışma, Türk siyasal yaşamında kadının parlamento yaşamındaki yeri, konumu, sahip olduğu hakları ve siyasal yaşamdaki temsiliyet durumunu, kısaca belirlenen tarih aralığında mercek altına almayı hedeflemektedir. Bu amaç çalışmanın ana hedefidir. Çalışmanın esas aldığı tarih aralığı ise Türkiye Cumhuriyeti'nin parlamento tarihinde tek partili dönem olarak bilinen ve kadına ilk siyasal hakların verildiği CHF ile çok partili yani DP sürecidir. Dolayısıyla bu sayede bahsi geçen iki dönemde milletvekili olarak faaliyet göstermiş kadın milletvekillerinin daha önce kendileri ile ilgili yapılmış olan biyografi ya da meclis

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarih Bölümü, ozkaya@mku.edu.tr, (ORCID: 0000-0002-8907-6997).

faaliyetlerini ortaya koyan çalışmalardan farklı olarak CHF-DP dönemleri çerçevesinde mecliste mevcudiyet ve etkilerinin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, CHF, Cumhuriyet, DP, Kadın Milletvekilleri, Meşrutiyet, Mustafa Kemal Atatürk, Parlamento.

ON TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY'S CENTENARY; COMPARATIVE ANALYSIS OF WOMEN'S REPRESENTATION IN THE SINGLE AND MULTI-PARTY PERIOD (1935-1960)

ABSTRACT

The existence and influence of women's representation in the parliament is crucial in terms of the development of democracy in Turkish political life. This existence and influence is an important achievement which its first seed were planted in the constitutional period but it was named and developed in the Republic Era. The transition process to the Republic has laid the foundations of the constitutional system in many areas, and has engendered a sense of management based on democratic and national sovereignty. The radical changes made during this period, on the one hand, provided the gradual participation of people in government, on the other hand, created a convenient environment for such a regulation that allows for the full implementation of the constitutional and parliamentary structure. Hence, it is striking that some decisions taken in 1934 and afterwards, unlike western democracies and also coming to the fore of them, enabled the formation of a full national representation.

In this context, this study aims to analyse the place, position, rights, and representation of women in Turkish parliamentary life. The period that the study focused on is the single-party era, which is also known as the Republican People's Party (RPP) period, and also the Democratic Party period, in both which the first political rights of women were given. Therefore, a comparative analysis about the presence and effects of women who worked as members of parliament in the aforementioned two periods will be conducted within the framework of the periods of the Republican People's Party and the Democratic Party, unlike the previous biographies or studies about mentioned women that reveal the parliamentary activities.

Keywords: Adnan Menderes, CHF, Constitutional, DP, Mustafa Kemal Atatürk, Parliament, Republic, Women MPs.

Giriş

Konu sınırlılığı gereği ana hatları çizilmiş olan, Türk parlamento tarihinde CHF ve DP dönemlerinde kadın temsiliyetinin durumunu anlamak

ve bu yönde yapılacak genel bir analizi ortaya koyabilmek için öncelikle, kadın hakları konusunda atılan ilk adımlar bağlamında Cumhuriyet dönemi öncesine kısaca değinmek gerekecektir. Kadın temsiliyeti genel çerçevede düşünülecek olunursa kadının başta kamusal, siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve entelektüel yaşam alanlarında söz hakkına sahip olmasını ifade edecektir. Ancak bu çalışma kadının sadece siyasal yaşamda Parlamento'da temsiliyeti konusuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda kadının seçme ve seçilme hakkını elde etmesi sonucu Parlamente'ye adım atmasıyla başlayan milletvekilliği ile siyasal temsiliyetteki varlığı ana bağlamdır. Konuya genel çerçevede bakıldığında Tanzimat dönemine ait önemli çalışmaların ilksel bazı gelişmelere ön ayak olduğu görülmektedir. Zira Tanzimat ilercisi ve fakat koruyucu karakteri içinde, Namık Kemal, Şinasi, Şemseddin Sami, Ahmet Mithat gibi önde gelen düşünürler Osmanlı toplum ve aile yapısında kadının durumunu eleştiren eserler kaleme almaya başlamışlardır. Bu çabalar bazı gazete ve dergilerde karşımıza çıkmaktadır. Bu türden süreli yayınlar, kadın konusunda ele aldığı yazılarıyla örneğin kadının eğitilmesi ve meslek edinmesini teşvik etmeye çalışmıştır. İlk defa kadın hakları konusunda yazılar yayınlamaya başlayan Terakki (1868) gazetesinde ise Avrupa'da cereyan eden kadın hareketleri hakkında bilgiler verilerek bu konuda bir bilinç oluşturmaya çalışılmıştır.¹ Bunun yanı sıra Muhadderat (1868), Aile (1880) gibi kadın konusunu ele alan ve bu yönde yazılar yayınlayan gazetelerde de henüz kadının siyasi haklarından bahsedilmese de diğer birçok konuda kadınların bilgilendirildiği ve bilinçlendirildiği görülmektedir.²

Görüldüğü üzere ulusal basın makro ve mikro ölçekte başka bir ifadeyle gerek ulus genelinde gerekse yerelde toplumun eğilimlerinin, taleplerinin, beklenti ve düşüncelerinin yansıtıldığı araçlar olarak yerel ölçekte önemli roller üstlenmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin modernleşme döneminde çeşitli yaşam alanlarında gerçekleşen ilksel faaliyetler, bu yönde oluşan talep, istek, eğilimlerin ya da eleştirilerin sesi oldukları yazın kaynağı tarafından geniş puntolarla, kimi zaman da belirsiz küçük puntolarla satır arası sütunlara taşınmıştır. Bu süreç aslında bir bakıma dönem hakkında siyasi, sosyal ve kültürel bilgiler verirken diğer taraftan da mevcut entelektüel potansiyeli de açıkça görünür kılmaktadır. Fikir hareketliliğinin ve bu bağlamda düşünce dünyasının gelişim süreçlerinde basın yayın faaliyetlerinin de güçlenmesi bir tesadüf olmasa gerek. Bu anlamda basın ve

¹ Dünya parlamentolarında kadınların varlığı ve hukuksal yaşamda elde etmiş oldukları haklar ve temsiliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: İshak Bozkurt, "Dünya Parlamentolarında Kadın Temsilciler", **TBMM Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi**, Ankara, Mart 2000, s.1-20.

² Ayten İçke, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.19.

yayıncılık, fikir erbabının entelektüel yazımlarını yaptıkları bir kalem mücadelesi olarak da görülebilir. Bu çerçevede özellikle Osmanlı'da Tanzimat ile başlayan modernleşme süreci ancak Meşrutiyet dönemi ile görünür bir ivme kazanabilmiştir. Özellikle Meşrutiyetin ikinci dönemi basın yayın faaliyetlerinin de en gelişkin olduğu süreçtir. Dönem gazete ve mecmuaları sadece sayıca değil içerik ve nitelik olarak da belli ölçüde gelişme kaydetmiştir. Yanı sıra bu yayın kolları birçok konuda yukarıda verilen örnekleriyle kadın hakları, kadının statüsü ve bilhassa kadının siyasal yaşamı yönündeki talep, girişim, fikir ve faaliyetlerin sesi ve belki de mecrası olmuştur. Bir başka ifadeyle bu mecraların düşünen, yazan kimi zamanda kadın faaliyetlerinde etkin rol alan entelektüellerin yetiştikleri, kalemlerini güçlendirdikleri birer eğitim ortamı oluşturdıkları da anlaşılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında kadın hakları yönünde başlayan bu çalışmalar Meşrutiyet'in her iki döneminde de çeşitli vasıtalarla kendine yer bulmayı sürdürmüş bu şekilde kadın, yaşamın pek çok alanında öncelikle de ekonomik ve kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır. Bu yöndeki ilksel çabaların olduğu Tanzimat döneminde, kadının statüsü, hakları ve özgürlükleri, genel olarak yaşamı hakkında birçok konu kaleme alınmış, bu türden yazıları manşetlerine taşıyan gazete ve mecmualar süreç içerisinde önemli roller üstlenmişlerdir. Dolayısıyla kadın hakları konusunda yapılacak araştırmalarda başta kadının siyasal yaşam mücadelesi olmak üzere pek çok konudaki gelişmeler basın üzerinden yapılacak bir inceleme ile kronolojik ve anakronik bir iz sürüş olacaktır. Elbette söz konusu çalışmalar bahsi geçen türden kaynakların yanı sıra pek çok belge üzerinden de analiz edilmelidir. Ayrıca Tanzimat döneminde basının yanı sıra kadınlar tarafından kurulan çeşitli dernek ve teşkilatların da özellikle Meşrutiyet dönemlerinde yaygınlaşmaya başladığı ve bunların kuruluş amaçlarının değiştiği önemli bir tespittir. Bu süreç özellikle II.Meşrutiyet döneminde açıklıkla ortaya çıkmıştır. II.Meşrutiyet'in ilanı ile beraber kadın cemiyetleri çoğalmış, yardım amaçlı cemiyetlerin dışında kadın haklarını savunan cemiyetler de kurulmuştur.³ Öyle anlaşıyor ki kadın artık cemiyet hayatına girmeye ve siyasal yaşamda rol almaya hazırlanmıştır. Çeşitli yardım kuruluşları ya da eğitim, iş sanat kollarında etkinliğini ortaya koymayı hedefleyen bu teşkilatlar kadının bu yönde bir yaşamda var olma mücadelesi olarak dikkat

³ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s.9; Ayrıca Cumhuriyet dönemi öncesi özellikle Osmanlı Devleti süreci hukuk sisteminde kadının yeri ve hakları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gül Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hakkında Kadın", **Türkler**, Cilt:16, Ankara, ss.365-374, 2002.

çekmektedir. Basın-yayın yaşamında kalemi ve fikirleri ile yaşamdaki yerini, rolünü, varlığını sorgulamaya başlayan kadınların yanı sıra çeşitli dernek, teşkilat, kuruluş ve cemiyetlerde de görev alarak inisiyatif elde etmeye gayret gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan tarihsel süreçte kadın, sosyal, ekonomik ve siyasal haklarını geliştirme yönünde verdiği mücadelede dünyada meydana gelen gelişmeleri de takip etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı matbuatı bahsi geçen konularda Avrupa ve Amerika'da yaşanan gelişmeleri sütunlarına aktarmıştır. Avrupa ve Amerika'da kadın yaşamını çeşitli yönleriyle ele alan yazılar kadının eğitimi, hukuki statüsü, toplumsal yaşamdaki görünürlüğü, evlenme, boşanma, miras gibi önemli yönleriyle özellikle Avrupa matbuatı üzerinden Osmanlı matbuatına taşınarak Osmanlı kadınlarının bu bağlamda bilgilendirilme ve belli ölçüde bilinçlendirilmelerine olanak tanınmıştır. Osmanlı kadını, Avrupa ve Amerika'da yaşanan demokratik gelişmeler paralelinde kendi yaşamıyla karşılaştırma fırsatı yakaladığı bu yazılarla kendini ve işgal ettiği yaşamında yerini aramaya ve sorgulamaya başlamıştır. Osmanlı basınında *Yeni Dünya* şeklinde karşılık bulmuş olan *Amerika*'da kadın imajı gerçek ötesi bir karşılık görmüş ve bu bağlam kimi zaman Osmanlı kadın yaşamında yürütülen entelektüel çabaları uzun soluklu bir arayışa sürüklemiştir. Kurnaz Şahin'e göre Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan dergilerde ABD kadını imajı yeni bir dünya zihniyetiyle şekillenmiş, özgür, profesyonel olarak çalışan, erkeklerle eşit hak ve hukuka sahip, geleneklerin bağlayıcılığından kurtulmuş, akıl ve mantık çerçevesinde hareket eden, davranışlarında *tuhaf/garip* bir kadın olarak idealize edilmiştir. Dolayısıyla Amerikan kadını Türk kadınına bir örneklem olarak sunulmuştur. Öyle ki Osmanlı'nın son döneminde oluşmaya başlayan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında idealize edilen *yeni kadın* modelinin inşasında ABD kadını kamusal hayattaki varlığı, çalışma hayatı ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından bir model olarak görülmüştür.⁴

Tanzimat ve Meşrutiyet Yıllarından Milli Mücadeleye kadar geçen süreçte Osmanlı Devleti ve toplumunda önemli değişimlerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşlarının ülkede yarattığı siyasi ve ekonomik sıkıntı Müslüman kadınların yaşamın pek çok alanına

⁴ Bkz.Feyza Kurnaz Şahin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Basınında Amerikan Kadını imgesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2017, Cilt , Sayı 41, ss. 307-329, s.327; Ahu Sumbas, "Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 53. (Ekim 2015). ss.103-121 ve Ayça Gelgeç Bakacak, "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 44, Güz 2009, s.627-638, s.631.

yerleşmesine olanak tanımıştır. Farklı bir ifadeyle konjonktür yani dönemin koşulları kadına yaşamın bir çok alanında rol üstlenmesine olanak sağlamıştır. Zira Savaş döneminde erkeklerin çoğunun silahaltına alınmış olması çeşitli iş kollarında iş gücüne olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Yanı sıra gayri Müslimlerin isyanları dolayısıyla iş gücü ihtiyacında özellikle Müslüman kadınlara yönelik bir istihdam talebini kuvvetlendirmiştir. Kısa sürede özellikle Müslüman kadınların çeşitli bakanlıklarda, memuriyetlerde, işçi ve ordu çalışma (amele) gruplarında istihdam edildiği görülmüştür. Bu şekilde önemli ölçüde bir toplumsal değişimin yaşandığı ifade edilebilir.⁵

Cumhuriyet döneminde ise kadın hakları konusunda Atatürk'ün liderliğinde başlayan köklü inkılaplar kendini kadının siyasal haklar elde etmesinde ve kadının demokratik yaşama katılımında açıkça göstermiştir.⁶ Öyle ki en önemli adım ulusal egemenliğin koşulsuz şartsız egemen olacağı Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de kuruluşu olmuştur. Başta Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu olmak üzere genel olarak bu dönemde yapılan bu köklü inkılaplar dönemin diğer ülkelerinden önce ve ileride başlamış ve gelişmiştir. Bu yöndeki çabaların üç periyotta olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkıdır. Diğeri 26 Ekim 1933'de Köy Kanunu'nda yapılan değişiklik ile köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakkıdır.⁷

⁵ Milli Mücadele yılları siyasal, sosyal ve iktisadi ortamın bir sonucu olarak kadın yaşamı ve varlığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Bekir Sıtkı Baykal, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara, 1996; Kaplan, a.g.e., s.9.

⁶ Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrası Türk kadın hakları konusunda Atatürk'ün bakış açısı ve geliştirdiği faaliyetler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. S.Esin Dayı "Atatürk'e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi**, Cilt:III, Sayı:1, s.115-133, 2000, s.11; Emel Doğramacı. "Atatürk ve Kadın Hakları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:VIII, Sayı:24, s.443-449, 1992; Emel Doğramacı, **Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü**, Ankara, 1998; Perihan Naci Eldeniz, "Atatürk ve Türk Kadını", **Belleten**, Cilt:XX, Sayı:80, s.739-743, 1956; TBMM, **Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009**, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı, Hazırlayan: Semra Gökçimen, Havvana Yapıcı ve diğerleri, Ankara, 2009; Hale Şıvgın, "Atatürk ve Türk Kadın Hakları", **Erdem**, Cumhuriyet Özel Sayısı – I, Cilt:XI, Sayı:31, s.245-258, 1999; Yasemin Yüceer, "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması", **UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 9, Sayı: 14, s.131-151, 2008.

⁷ 27 Ekim (Teşrinievvel) 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesi, "Af Layihası müzakere ve kabul Edildi" başlıklı haberinde bir gün önceki meclis toplantısında bu yönde alınan kararı detaylandırmıştır. Köy kadınlarının muhtar olabileceklerinin kanuniyet kazandığına vurgu yapmıştır. Haberde bu layihanın müzakere edilirken Dâhiliye vekili ile Fırka Kâtibi umumisi Recep Bey'in birer nutuk söylediği eklenmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi umumisi Kütahya mebusu Recep Bey; "Büyük günler yaşıyoruz" diye söze başlamış onuncu Cumhuriyet bayramının yıldönümünde umumi heyecanımızın nasıl işbaşına

Üçüncüsü ise kadın temsiliyetinde en köktenci yenilik olarak değerlendirilebilecek olan kadına milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasıdır. Bu adım 5 Aralık 1934 tarihinde, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun bazı maddelerinde yapılan değişiklikle gerçekleşmiştir. Bu gelişme dönem süreli yayınlarından Ulus gazetesinin 6 Aralık 1934 tarihli nüshasında ilk sayfada sürmanşete taşınmıştır. Gazete, 22 yaşını bitirmiş kadın kadın-erkek her türkün saylav seçebilmeleri ve 30 yaşını bitirmiş olanların da saylav seçilebilmelerinin onaylandığına dikkat çekmiştir (Ulus, 1934:1).⁸ Buna göre Türk kadınları milletvekili seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir.⁹ Bu sayede kadınlar ilk defa olarak 8 Şubat 1935 tarihinde milletvekilliği seçimlerine katılmış ve söz konusu seçimler sonucunda 17 kadın milletvekili seçilmiştir.¹⁰ Ancak 1936'da boşalan milletvekillikleri için yapılan ara seçimde ise Hatice Özgener Çankırı'dan milletvekili seçilerek kadın vekil sayısı 17'den 18'e yükselmiştir. Sonuç olarak bakıldığında kadına verilen siyasal hakların ilk kullanım döneminde yani 1935-1939 yıllarını kapsayan V.Dönem TBMM'de tam olarak Kadın milletvekillerinin Meclisteki temsil oranı % 4.5 gibi bir duruma kavuşmuştur.¹¹ Bu sayede kadınlar ilk defa beşinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak yer almışlardır.

1939-1943 yılı seçimlerinde ise sonuç önemli bir başka veri ortaya koymuştur. Bu dönem yapılan seçimlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı ilk yıllara göre kadın temsiliyetinde bir düşüşün yaşandığı görülmüştür. Bu dönemde 16 kadın temsiliyeti ancak bir sonraki dönemde 1946'da 9 kadın

geldiğini anlatarak bu büyük günler içinde hükümetin meclise böyle bir teklif getirmiş olmasını büyük saygı hissiyle takdir etmiştir, **Cumhuriyet**, 27 Ekim 1933.

⁸ Cumhuriyet gazetesi 5 Birincikanun 1934 tarihli olup Çarşamba günü çıkarılan nüshasında, Türk kadını seçme ve seçilme hakkı elde etmesi yönünde çıkan kanuna geniş yer vermiştir. Gazetenin ilk sayfasına taşınmış olan "Türk kadınına mebus seçme ve seçilme hakkının verilmesi; Fırkanın meclis grubunda kabul edildi" başlıklı haberinde, "...Fırkanın bu son kararıyla Türk kadınına içtimai ve siyasi hayatta bütün ulusların üstünde bir yer verdiği vurgulanmıştır. Ayrıca Atatürk'ün gösterdiği yolda ulusu daima iyiye ve ileriye götürücü kararların bu türden kararlar olduğu da belirtilmiştir. Söz konusu gazete aynı sayısında yer verdiği bir başka haberinde, "Mektep kitaplarına aşk ve zevk şiirleri değil demokrasi ve cumhuriyet zihniyetini kuvvetlendirecek yazılar koymalıyız" şeklindeki yazısıyla eğitim programlarında da cumhuriyet ve demokrasi yönünde yer alması gereken bilgilere ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir, **Cumhuriyet**, 5 Birinci kanun 1934.

⁹ Filiz Çolak, "Demokrat Parti Döneminde TBMM'deki Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)", **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 10, Sayı XXXII, ss.115-158, s.117.

¹⁰ **Kurun**, 1934.

¹¹ Semra Gökçimen, "Ülkemizde Kadınların Siyasi Hayata Katılım Mücadelesi", **Yasama Dergisi**, Sayı 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, Ankara, 2008, s.5 ve Funda Şahin, **Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2011, s.21.

temsiliyeti dikkat çekmektedir. 1946 sonrasında tek dereceli seçimlerin uygulanmaya başlamasıyla meclisteki kadın milletvekillerinin sayısında görülen bu düşüşün nedenleri cevabı aranması gereken önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek dereceli seçimlerin kadınlar aleyhine bir rekabet alanı yaratmasının bu düşüşte etkili olduğu ifade edilmektedir.¹² Yapılan araştırmalar bu dönem ve sonrasında parlamentoda kadın milletvekillerinin sayısında önemli bir artışın olmadığını ortaya koymaktadır. Öyle ki tek partili dönemde parlamentoda kadınların temsiliyet oranı çok partili döneme oranla daha yüksektir. Anlaşıldığı üzere bu değişim yani kadın milletvekili sayısında gözlenen düşüş çok partili döneme geçişle artış göstermiştir.

Çok partili döneme geçildiğinde özellikle 1950 seçimlerinde parlamentoda kadın milletvekili varlığına bakıldığında durumun değişmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde Demokrat Parti 416 erkek milletvekili ve fakat 1 kadın milletvekili çıkarabilmiştir. Bu dönemde, biri DP'den olmak üzere toplam 3 kadın milletvekili mecliste görev alabilmiştir. DP dönemine genel olarak bakıldığında kadın milletvekili dağılımı açısından üç kategoride konu özetlenebilmektedir. İlk dönemde 1950 seçimlerini kapsayan tarih aralığında DP döneminin en düşük oranda kadın temsiliyeti söz konusudur. Bu dönem yukarıda da belirtildiği üzere sadece 3 (% 0.6) kadın milletvekili parlamentoya girebilmiştir. Diğer dönemde yani 2 Mayıs 1954 seçimlerinde parlamentoda 535 milletvekilinin 4'ü (% 0.7.), 27 Ekim 1957'de ise 587 milletvekilinin sadece 8'i (% 1.3) kadın milletvekili olarak parlamentoya girebilmiştir.¹³ Düşüşün en ciddi yaşandığı dönem olan 1950 seçimleri dönemidir. DP dönemi içerisinde 1950 seçimlerinde kadının parlamentodaki varlığında görülen bu düşüş 1954 ve 1957 seçimleri çerçevesinde çeşitli parametrelerle ilişkili olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Bunlar, DP'nin seçmen politikaları, kadın politikaları, dönem konjonktürü ve benzeri kriterler çerçevesinde ele alınmıştır.

CHF ve DP'nin Kurucu kadrolarının tarihsel sosyolojik köklerinin incelenmesinin konu bağlamında son derece sonuca ulaşan veriler ortaya koyacağı kanaatindeyiz. Literatürde yer alan “devletçi-seçkinci” ve “gelenekçi-liberal” ayrımı çerçevesinde Batılılaşma yanlısı, monarşi-teokrasi karşıtı reformist kimlikleri ya da Batılılaşmaya mesafeli, reformist politikada ılımlı, ekonomide liberal ve koruyucu gibi yönleriyle farklılaşabilen her iki

¹² Çolak, a.g.e., 117.

¹³ Seçimler hakkında ayrıntılı haberler 3 Mayıs 1954 tarihli ve 28 Ekim 1957 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. Gazetede ilgili tarihlerde yer alan haberlerde verilen bilgiler sadece seçim sonuçları ile ilgili değil aynı zamanda seçim süreci öncesi ve sonrasına dair gelişmeler, kamuoyu ve genel olarak halka yansıyan yönleri detaylandırılmıştır, Cumhuriyet, 3 Mayıs 1954 ve Cumhuriyet, 28 Ekim 1957.

dönem kadın seçmene ve parlamentoda kadın milletvekili varlığı açısından karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmanın da konuyu bir bütün olarak anlama açısından dikkate değer veriler ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Tarihsel bağlamın da belirleyici olabileceği yaklaşımıyla ilk dönemin (1935-1947) olağanüstü şartları, II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde her açıdan (iç-dış güvenlik, ekonomi, siyaset gibi) bir türbülansın içine çekilmiş belirsiz ve karmaşık ortamın etkisi önemlidir. İkinci dönemde ise (1950-1960) yeni dünyada beliren güç mücadelesi ve soğuk savaşın etkisi, iç politikada ise demokraside çok partili yaşam beklentileri ve çabalarının etkisinin konuyu anlamak açısından önemli olduğu açıktır. Her iki dönemde de sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamda olduğu gibi siyasal yaşamda da kadın, yerini, haklarını, konumunu, kimliğini arama ve hatta sorgulama bakımından nerede durmaktaydı? Bu soruya cevap aramaya çalıştığımız bu çalışmada her iki siyasal teşkilatın parti politika, yaklaşım ve kadrolarının sosyolojik durumunu, iç ve dış tarihsel konjonktür ile değerlendirmenin kadın yaşamında oluşan ve kadının kendine dönük olarak ortaya koyduğu faaliyetlerini çözümlemek açısından gerekli olacağı kanaatindeyiz.

Yukarıda kısaca değerlendirilen Cumhuriyet öncesi kadın hakları ve kadının Türkiye'de statüsü konusunda atılan adımların Cumhuriyet dönemi çalışmalarıyla hız kazandığı ve geliştiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda özellikle kadınların eğitim ve öğretim eşitliği, sosyal ve kamusal yaşamdaki durumları, siyasal varlığı konusunda bazı önemli adımlar hatırlanmalıdır. Bunlar arasında; 1921 yılında Darülfünun 'da karma öğretime geçilmesi, 1922'de yedi kız öğrenci Tıp Fakültesine kayıt yaptırarak eğitime başlaması yer almaktadır. Ayrıca 1923'te Nezihe Muhittin'in başkanlığında ilk kadın partisi olarak da bilinen Kadınlar Halk Fırkasının kurulması girişimde bulunulmuşsa da kadınlara oy hakkı tanımayan 1909 tarihli seçim kanunu gereği valilik tarafından partinin kuruluşu onaylanmamış ve dernekleşmeye gidilmiştir.¹⁴ 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet'in ilanı ile kadınların kamusal alana girmesini sağlayacak yasal

¹⁴ Nezihe Muhittin'in başkanlığında Kadınlar Halk Fırkasından Türk Kadınlar Birliğine (TKB) giden yolda kadın haklarının ancak özellikle kadının siyasal haklar elde etmesi ve seçimler sürecindeki hak ve özgürlükleri noktasında önemli yolların kat edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle TKB, kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda yer alan alanlarda kabul görmesi, özgürleşmesi, karar mekanizmalarında yer alması ve söz sahibi olması gibi pek çok konuda ilksel çalışmalarda bulunmuştur. Nezihe Muhittin ve kadın hakları savunusu noktasında çalışmaların yürütülmesini sağlayan ve bu anlamda yapılan çalışmaların da taşıyıcısı olan bu dernekleşme çalışmasını TKB aracılığıyla etkin bir biçimde sürdürmüştür. Basın-yayının propaganda vasıtalarıyla sürdürülen bu sancılı faaliyetlerin ileride Cumhuriyet döneminin ilk kadın çalışmalarına giden yolda önemli bir rol oynamış olduğu ifade edilebilir. Salahadin Gök ve Özlem Kılınççeker, "Türk Kadınının Siyasete Giriş Süreci ve İlk Kadın Saylav Mihri İffet Pektaş", **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 4, Sayı 8, ss.48-84, 2019, s.50.

çalışmalar hızlandırılmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına başlanmış ve bu sayede kız ve erkekler eşit haklarla eğitim almaya başlamışlardır. 17 Şubat 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı, mal üzerinde tasarruf hakkı, 4 Nisan 1926 tarihli Resmi gazetede yayınlanan kanun 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir. 1930'da Belediye Kanunu çıkarılmış ve bununla kadınlara Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.¹⁵ Aynı yıl kadın ve çocukların korunmasına dair ilk çalışma Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yapılmıştır. 10 Haziran 1933'te kız çocuklarına mesleki eğitimi vermek için Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü kurulmuştur. 26 Ekim 1933 tarihinde Köy kanununda değişiklik yapılarak kadınlara köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934'te ise Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 8 Haziran 1936'da da İş Kanunu yürürlüğe girerek kadınların çalışma hayatı düzenlenmiştir.¹⁶

Tablo.1. Kadın Milletvekillerinin Meclisteki Dağılım Tablosu

1935-1939 (5.Dönem)	18	4.5	399
1939-1943 (6.Dönem)	16	3.7	429
1943-1946 (7.Dönem)	16	3.5	455
1946-1950 (8.Dönem)	9	1.9	465
1950-1954 (9.Dönem)	3	0.6	487
1954-1957 (10.Dönem)	4	0.7	541
1957-1960 (11.Dönem)	8	1.3	610
(Seçim Dönemleri)	(Kadın Vekil Sayısı)	(Katılım Oranları % Olarak)	(Toplam Vekil Sayısı)

¹⁵ 3 Nisan 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesi Cumhuriyet Halk Fırkasına giren ilk kadın olarak dikkat çektiği Afet İnan'ın Kadınların Belediye meclisine intihap hakkı hakkında önemli bir konferans vereceğini aktarmıştır. Ertesi gün bu konferans gazetenin 4 Nisan tarihli nüshasında ana sayfada geniş yer almıştır. Afet Hanım'ın verdiği konferans ile ilgili şu bilgiler aktarılmıştır; "Konferansta Gazi, İsmet ve Kazım Paşalar ile vekiller ve sefirler bulunmuştur. Özetle Afet Hanım'ın konferansı şu şekildedir; "...Yüksek huzurunuzda çok büyük bir mevzu olan intihap meselesi ile çıkıyorum. Her şeyden evvel Türk vatandaşıyız. Ben intihap hakkında cinsiyet farkının olmamasını isteyen bir kadınıyım. Ve Musiki Muallim mektebinde Yurt bilgisi dersinin hocasıyım. Bu dersin programında intihap hakkı meselesi de vardır. ...Hanımlar, Efendiler! İntihap hakkındır, vazifendir. İntihabın esaslı ciheti vatandaşın reyini kullanmasıdır. İntihap ta milli halkçılık prensibinin fiilen tatbikidir. Kadınlara intihap etmek ve edilmek hakkının tanınması milli hâkimiyetin ifadesidir. Sabilerden, delilerden maada bütün vatandaşlar kadın ve erkek intihap hakkına maliktirler. Milli hâkimiyet hiçbir faikiyeti kabul etmez. Bundan şüphe edenler milli hâkimiyeti ve demokrasiyi bilmeyen acizlerdir... Kadınların parlamentolarda bulunmalarında katıyet mahsur yoktur. Kadınların parlamentoda bulunmaları milletlerin ahlaki seciyesini yükseltmiştir... **Cumhuriyet**, 1930:1-4.

¹⁶ TBMM, **Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009**, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı, Hazırlayan: Semra Gökçimen, Havvana Yapıcı ve diğerleri, Ankara, 2009, s.15-16.

Oluşturulan tablo için verilerin elde edildiği kaynak: TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri**, 1923-2011, Ankara, 2012 ve Zühtü Arslan, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM XI. Dönem (1957-1960)**, 1.Cilt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayınları Kurumu, No.156, Ankara, 2009.

1. CHF Dönemi Kadın Milletvekili Temsiliyeti

Kadın hakları konusundaki girişimlerin ve faaliyetlerin modernleşme ile birlikte görünür bir biçimde ortaya çıkmasına karşın özellikle kadının kamusal ve öncelikle siyasal yaşamdaki durumunun değerlendirilmesi ve sorgulanması ancak Cumhuriyet'in ilk yılları ile başlamıştır. Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşamın neredeyse pek çok alanında gerçekleşmiş olan modernleşme çabaları daha belirgin bir biçimde kendini Kadının varlığı ve görünürlüğü, kadın hakları ve kadının statüsünün irdelenmesi yönündeki gelişmelerle daha açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymuştur. Bu çabaların özellikle Meşrutiyet'in ikinci döneminde kadın haklarının yüksek sesle kamuoyuna ve ilgili yerlere iletimini sağlayan basın olmuştur. Tam da bu dönemde basın yayın organlarında belirgin bir biçimde gözlenen sayıca artış ve mevcut mecmua ve gazetelerde içerik açısından bu temaların yoğunlaşması bu yöndeki entelektüel birikimin belli bir olgunluğa ulaşmış olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu süreçte görünür hale gelen entelektüel birikim sesini Cumhuriyet döneminin sunduğu vasıtalarla daha çok ifade edecektir. Zira bu dönemde kadınların sadece basın yayın organları vasıtasıyla kalemleri ile değil cemiyet, dernek ve çeşitli yönde çalışmalar yürüten teşkilatlar kurarak öncü ve lider yönleriyle etkin ve faal roller üstlenmişlerdir. Bu süreçte dönemin ilk siyasal teşkilatı olan Cumhuriyet Halk Fırkasının kadının konumu, statüsü ve durumuna ilişkin yönelimini anlamak açısından ki bunu anlamak büyük ölçüde bu dönemde kadının parlamentodaki varlığını açıklayacaktır önemlidir. Bu açıdan CHF'nın kurultayları, nizamnameleri ve programlarına bakmak gerekecektir.

CHF, her ne kadar 9 Eylül 1923'te kurulmuş olsa da 4-11 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi bu fırkanın ilk kurultayı olarak bilinir. Öyle ki CHF'nın ilk kurultayı henüz fırka kurulmadan önce Anadolu işgali sırasında toplanan Sivas Kongresidir. Burada bir kadın olarak Halide Edip'in görüşmelere katılımı ve söz alması ve bu yöndeki öncü rolleri sürecin en başından almış olduğu cesarete dayandırılabilir. İkinci kurultay olan 15-23 Ekim 1927'de ise 1927 tarihli partinin nizamnamesinin görüşüldüğü sırada 8.maddede yer alan 18 yaşını aşmamış, suça karışmamış her Türk vatandaşının Türk kültürünü ve fırkanın bütün ilkelerini kabul etmesi halinde fırkaya üye olabileceğine dair maddeye ilişkin üyeler arasında tartışmalar

yaşanmıştır.¹⁷ Bu çerçevede Çankırı mebusu Talat Bey, “Her Türk vatandaş sözünden maksat olan yalnız Türkler midir, anasır-ı saire buna dâhil midir, kadınlar dâhil midir?” biçimindeki sorusunu yöneltmiş bu soruya cevaben ise Tekirdağ Mebusu Celal Nuri Bey, “Teşkilat-ı Esasiye Bu Meseleyi Halletmiştir” diyerek konuyu görmezden gelmiştir. Aynı soruya Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtip-i Umumisi Saffet Bey ise; “Teşkilat-ı Esasiye kanununda mukayyittir” şeklinde cevap vermiştir. Söz konusu karşılıklı konuşmalardan kadının seçme hakkı konusuna mesafeli durulduğu ve konunun mevcut konjonktürde gündeme alınmak istenmediği anlaşılmaktadır.¹⁸ Ancak bu duruma karşın kadının siyasal yaşamda yer alması yönünde kimi tartışmaların daha milli mücadele yıllarının ilk döneminde oluştuğu da önemli bir tespittir. Bu bağlamda Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, daha 1923 yılında İntihabı Mebusan Kanunu’nun bazı maddelerinin tadilini içeren kanunun birinci maddesinde “*Türkiye Büyük Millet Meclisi âzası Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfusu zükûrda [erkek] bir nefer olmak üzere intihap olunur*” şeklindeki karar ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Mesela evvelce elli bin nüfusu zükûr üzerine tanzim edilmiş bir kanun vardı. Bu defa, bu teklifi yapan arkadaşlarımız, kadınların mevkiini de nazarı dikkate alarak hareket etmişlerdir. Her şeyin bir derecesi, bir vesilei tekemmülü var, kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de, rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyinde aile reislerine rey vermiş gibi telâkki edilerek yirmi bin nüfusu zükûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir.”

Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise aynı konu ile ilgili “*Bilmem ama böyle bir tev’il akıl ve hayale gelebilir mi?*” dedikten sonra “*İntihap etmek ve edilmek hakkını vermiyorsunuz; fakat kadınları saymıyorsunuz da*” şeklinde fikrini ileri sürmüştür. Konuşmaların geçtiği yıllar kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmediği bir dönemdi ancak söz konusu tartışmalar sürecin ana taşları olacaktı. Aynı dönemde öyle ki daha 1923 yılında ikinci meclisin kurulması için yapılan seçimlerde Kilis, Kastamonu, Malatya, Ankara, Yozgat, Gaziantep, Tarsus, Antalya, Düzce, Konya, Elazığ, Burdur ve İzmir’de ikinci seçmenlerin kendi inisiyatiflerini kullanarak bazı kadınlara oy verdikleri bilinmektedir. Bu kadınlar Latife, Mevhibe (İnönü), Galibe (Okyar) Müfide Ferit (Tek) hanım ile halk kahramanı Kara

¹⁷ Beral Alacı, “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde Ve Programlarında Kadın Algısı”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, 2016, s.222.

¹⁸ *Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi*, TBMM Matbaası, Ankara, 1927, s.11.

Fatma'dır.¹⁹ Söz konusu süreçte 1934'e kadar çeşitli vesilelerle kadının seçme ve seçilme hakkı konusu, kadının siyasal yaşamdaki varlığı ve statüsünün CHF milletvekilleri arasında konuşulduğu ve tartışmaya açıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu tartışmaların özellikle Atatürk'ün temel ilkeleri kapsamında dolayısıyla önderlik ettiği CHF'nın kurultay toplantıları ve nizamnamelerinde inşa etmek istediği Cumhuriyetçi ve Halkçı devlet politikası açısından da önemsendiği görülmektedir. Sonraki süreçte gelişen faaliyetler ve alınan kararlar da bu yöndeki kanaati desteklemektedir. Konu doğrudan bu çalışmanın kapsamında yer almadığından kısaca değinmekle yetinmekteyiz.²⁰

CHF'nın 10-18 Mayıs 1931 tarihli üçüncü kurultayında Kadın konusunun açık ve anlaşılır bir biçimde gündeme alındığı anlaşılmaktadır.²¹ Söz konusu kurultayda;

“Bir dereceli intihabat gayemizi tahakkuk ettirmek için geçen devrede mühim bir hatve attık. Belediye intihabadına kadın ve erkek, bütün vatandaşların iştirakını tatbik edebilmek fırkamız için mühim bir muvaffakiyettir. Gerçi ilk intihapta hadis olan ahval, diğer birçok tesiratin da inzıamıyla endişe verecek şekiller gösterdi. Fakat bu ilk tecrübe gelecek intihabların daha sakın ve salim bir mecrada vukuu için istifadeli olacaktır. Bu suretle hasıl olan intibah ve melekeler diğer taraftan geçecek zamanda memleketin mücehhez olacağı maddi ve manevi vesait, mebus intihabında da bir dereceli kadın ve erkek vatandaşların iştiraki ile umumi intihabların demokrasi ahkamı dahilinde tesisine imkan bırakacaktır...(Alkışlar).”²²

CHF'nın 9-16 Mayıs 1935 tarihli dördüncü kurultayında artık kadın vekiller parlamentodadır. Zira 1934 tarihli milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiş olan Türk kadını bu hakkını kullanarak 1935 yılı seçimlerinde meclise vekil olarak seçilmişlerdir. Bu dönemde ilk defa toplam 18 kadın vekil meclise girebilmiş ve kadınları parlamentoda temsil edebilme hakkını kullanmışlardır. CHF'nın bu dördüncü büyük kurultayında ilk toplantı günü iki as başkan ve dört sekreter seçilmiş, bunlardan sekreterlerden birine Fakihe Öymen görevlendirilmiştir. Yanı sıra Dilek

¹⁹ Sevilay Özer, (2013), “Kadınlara Seçme Ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXIX, Sayı 85, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s.135-136.

²⁰ 1934 yılı öncesi CHF toplantılarında ve kurultaylarında kadının seçme ve seçilme hakkı konusunda yapılan tartışmalar ve konuşmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Sevilay Özer, **a.g.m.** s. 134-135.

²¹ **Vakit**, 11 Mayıs 1931, s.2.

²² **Vakit**, 11 Mayıs 1931, s.2; **Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, 10-18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.5-6.

layiha encümeninde ise Samsun Milletvekili Meliha Ulaş, Hesap komisyonunda Bayan Onaran göreve getirilmiştir.²³

Tek Partili yani CHF dönemi parlamentoda kadın vekillerin durumu hakkında yapılacak inceleme yukarıda kısaca değinilen parti kurultayları, nizamname ve programlarının kadın konusuna bakışını konu edinen girişten sonra 1935 yılı 5.Dönem seçimlerinden başlatmak üzere genişletilerek ele alınmalıdır.²⁴ Öyle ki Türk parlamento tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı 5 Aralık 1934'te tanınmıştır.²⁵ Bu konuda İsmet Paşa, vermiş olduğu 1924 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun önemli bazı maddelerinin (on ve on birinci maddelerinin) değiştirilmesiyle söz konusu kanun teklifinin 5 Aralık 1934 tarihinde yasalaşması sağlanmış ve kadınlar milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir.²⁶

Dönem ulusal basınının kadının siyasal yaşam mücadelesi ile ilgili gelişmeleri takip ettiği ve yevmi olarak sıklıkla sütunlarına taşıdığı bu anlamda halkı bilinçlendirmede ve konu ile ilgili belli oranda bir bilincin oluşmasında katkılar sağladıkları belirtilmelidir. Bu yönde etkin basın yayın organları arasında birçok örnek verilebilir. 5 Aralık 1934'e giden süreçte bu basın yayın kollarından biri kadının siyasal yaşamda siyasi hak sahibi erkekten farklı olmadığı, aralarında bir seviye farkı olmadığını belirterek konuya dikkat çekmiştir.²⁷

Dolayısıyla yasalaşmış olan bu karara göre 22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir ve 30 yaşını bitiren kadın,

²³ Alacı, **a.g.m.**, s.255; **Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı**, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.5-44.

²⁴ Kurun Gazetesi 9 Şubat 1935 tarihli sayısında bir gün önce yapılan seçimler ve yeni seçilen sayıtlar hakkında bilgiler vermektedir. Söz konusu yazıya göre demokrasinin tesisi açısından kadın sayıtların meclise girişi heyecan ve mutlulukla karşılanmıştır, **Kurun**, 9 Şubat 1935:1-4. Aynı zamanda dönem süreli yayınlarından Akşam gazetesi 9 Şubat 1935 tarihli nüshasında sürmanşete taşıdığı haberinde kadınların sayıtlar seçimine katılım hakları konusundaki mutluluklarına dikkat çekmiştir, **Akşam**, 9 Şubat 1935, s.1.

²⁵ 5 Aralık 1934 tarihli Kurun Gazetesi, "Kadınların Mebus Seçmek ve Seçilmek Hakları Bu Gün Görüşülecek" şeklindeki haberinde konu halka duyurulmuştur. Yanı sıra 6 Aralık 1934 tarihli Kurun Gazetesinde "Teşkilatı Esasiye Değiştirildi", "Kadın-Erkek Otuzunu Bitiren Vatandaş Mebus Seçilebilecek" başlıklarıyla ilk sayfaya taşınan haberde Ankara kadınlarının Halkevinde elde ettikleri haklar konusunda Atatürk'e ve Meclis Başkanlığına teşekkür etmek üzere bir toplantı yapacakları belirtilmiştir, **Kurun**, 1934, s.1 ve **Akşam**, 1934, s.1.

²⁶ **BCA**, 490.01.2.9.15; **Kurun**, 5 Aralık 1934, 1. Kurun gazetesi, 5 Aralık 1934 tarihli sayısında kadınların mebus seçmek ve mebus seçilmek hakları bu gün görüşülüyor başlıklı ilk sayfa haberinde konuyu kamuoyu ile paylaşmıştır. Yazıda Fırka grubunun, teşkilatı-ı esasiye mebus seçimi kanunlarında değişiklikler yapılmasını sözleştiğini belirterek konuya dikkat çekmiş ve yazıyı 9.sayfada genişleterek detaylandırmıştır, **Kurun**, 1934, s.1.

²⁷ **Vakit**, 21 İkinciteşrin 1934, s. 1-7 ve **Ulus**, 6 İlkkanun 1934, s.1.

erkek her Türk mebus seçilebilir.²⁸ Bu gelişmeyi müteakiben aynı yasa ile seçmen yaşı bahsedildiği üzere 18'den 22'ye çıkartılmış ve 40 000 kişiye bir mebus seçilmesi de karara bağlanmıştır. 1935 yılı TBMM'nin 5.Döneminde tam olarak 18 kadın parlamenter ile kadınlar mecliste temsil edilmeye başlanmıştır. Bu şekilde Türk kadının uzun yıllardan beri sürdürdüğü siyasal haklar konusundaki var olma mücadelesinin bu sayede Cumhuriyetin bir kazanımı olarak elde edilebildiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte Gazi Mustafa Kemal'in ulus egemenliği fikri çerçevesinde dizaynetmeye çalıştığı uygar ve çağdaş toplum yapısında egemenliğin kadın-erkek top yekûn milletin bütününe ait olması gerektiği yoluyla tam anlamıyla gerçekleştirilebileceğine dair görüşlerinin etkili olduğu ifade edilebilir. Mustafa Kemal'in bu görüşlerinin hem CHF programlarına hem de aynı süreçte gerçekleştirilmeye çalışılan inkılaplarda belirleyici olduğu görülmektedir. 1935 yılı TBMM'nin 5.Döneminde meclise girme hakkı elde etmiş olan kadın vekiller arasında Mebrure Gönenç²⁹, Hatı Çırpan (Satı Kadın)³⁰, Türkan Örs Baştuğ³¹, Sabiha Gökçül Erbay³², Şekibe İnşel³³, Hatice Özgener³⁴, Huriye Öniş Baha³⁵,

²⁸ **Resmî Gazete**, 8/12/1934, s.4523.

²⁹ Adı Emine Mebrure Gönenç'tir. 1900 İstanbul doğumludur. Baba adı İbrahim Bey, annesi Didar Hanımdır. Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinde eğitim görmüş olup, Fransızca, İngilizce bilmektedir. Fransızca dilde eğitim görmüş olan Gönenç, Beylerbeyi Kız Mektebinde, İngilizce Çamlıca Lisesinde, Üsküdar Amerikan Mektebi İngilizce ve Fen Bilgisi Öğretmenliği eğitimi almıştır. Adana ve Mersin Belediye Meclis üyeliği yapmış, V. Dönem Afyon Milletvekili olarak TBMM'de bulunmuş, evli ve 2 çocuğu olan Gönenç, 06.12.1981'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.I. (1920-1950), Editör; Sema Yıldırım ve Behcet Kemal Zeynel, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2010, s.239.

³⁰ Satı Çırpan (Satı Çırpanoğlu) Kızılcahamam/Tekke'de 1890 doğumlu olup Baba adı Mehmet annesi Emine Hanımdır. Hususi olarak ziraat işi çiftçilik ile uğraşmış olan Çırpan, Kazan Köyü muhtarlığını yapmıştır. V. Dönem Ankara Milletvekili olmuş, evli beş çocuk annesidir. 19.03.1956'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.I. (1920-1950), Editör; Sema Yıldırım ve Behcet Kemal Zeynel, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2010, s.241.

³¹ Saadet Türkan Baştuğ(Örs)' 1900'da İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Mehmet annesi Abide'dir. İstanbul Darü'l Fünun Felsefe Bölümü (Fransızca) mezunudur. Boğaziçi Lisesinde öğretmenlik, Boğaziçi Lisesi Kız Bölümünde ise Müdürlük ve öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca İstanbul Kız Öğretmen Okulunda Terbiye ve Ruhیات Öğretmen Vekilliği yapmış olan Baştuğ, V. Dönem TBMM'de Antalya milletvekili olarak bulunmuş. Bekâr olan Baştuğ, 27.09.1975'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.244.

³² Ayşe Sabiha Erbay (Gökçül), 1900 Bergama doğumludur. Baba adı Aziz, annesi Nadire'dir. Darü'l Muallimatı İhşarı, Edebiyat bölümünde eğitim almıştır. Edirne Darü'l Muallimat Türkçe Öğretmeni, İzmir ve Adana Kız Muallim Mektebi öğretmeni ve Müdür Muavini, Kız Muallim Mektebi Adana Lisesi, İstanbul Erenköy Kız Lisesi, İzmir Muallim Mektebi Müdürü görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca V. Dönem TBMM'de Balıkesir milletvekili olarak bulunmuş ve TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyesi olarak görev almıştır. Bekâr olan Erbay, 31.08.1998'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.244.

Fatma Memik³⁶, Nakiye Elgün³⁷, Fakihe Öymen³⁸, Benal Nevzad İstar Arıman³⁹, Ferruh Güpgüp⁴⁰, Bahire Bediş Morova Aydılek⁴¹, Mihri Bektaş⁴²,

- ³³ Şekibe İnsel, 1886 İstanbul doğumludur. Babası Şekip annesi Fatma'dır. Orta İstanbul Kız Sanayi Mektebi ve Alman Mektebinde eğitim görmüş, Almanca bilmektedir. Ziraat ile uğraşmış ve çiftçilik yapmıştır. V. Dönem TBMM Bursa milletvekilidir. Bir çocuk sahibi olan İnsel 29.03.1970'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.248.
- ³⁴ Özgener, 1865 Selanik doğumludur. Babası Mustafa annesi Fatma'dır. Rüştüye hususi eğitimi almış ve Rumca bilmektedir. Selanik İnas Rüştüyesi Mektebi Öğretmen Yardımcılığı, Bebek İnas Rüştüyesi Öğretmen Yardımcılığı ve Maallimi Ulâ, Resim Öğretmenliği, İstanbul Daru'l Muallimat Tarih Öğretmenliği, Süleymaniye İnas Rüştüyesi, İstanbul Kız Sanayi Mektebi ve Kadıköy İnas Daru'l Eytam Müdür Yardımcılığı, Bebek, Çağlayan Daru'l Eytam Müdürü, Beykoz Daru'l Eytam Öğretmenliğinde bulunmuştur. Ayrıca TBMM'de V.Dönem ara seçimlerde Çankırı Milletvekili olarak meclise girmiştir. Dört çocuk annesi olan Özgener, 21.02.1940'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.250.
- ³⁵ Huriye Öñiz, 1887 İstanbul doğumlu olup babası Bahaettin ve annesi Ayşe'dir. Londra Üniversitesi Bedford Koleji Pedagoji Bölümünde İngilizce Pedagoji eğitimi almıştır. İstanbul İnas İdadisi Fenni Terbiye Öğretmeni, İstanbul Daru'l Muallimat Terbiye Öğretmeni, Beyoğlu 3.Rum Okulu Öğretmeni, Haydarpaşa Musevi Okulu, Galata Musevi Erkek Okulu ve Hasköy İtalyan Okulu Öğretmeni, Feriköy Menemetayan, Yeniköy Rum Okulu Öğretmeni olarak görevler yapmıştır. Öñiz, TBMM'de V. Dönem Diyarbakır milletvekili olarak bulunmuş, evli bir çocuk annesi olup 02.11.1950'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.255.
- ³⁶ Memik, 1903 Akveren doğumludur. Babası Şakir ve annesi Cemile'dir. İstanbul Daru'l Fünun Tıbbiyesinde doktor eğitimi almış olup Fransızca bilmektedir. Dâhili Hastalıklar uzmanlığına sahiptir. Heybeliada Verem Sanatoryumu Asistanı, Gureba Hastanesi Asistan ve Poliklinik Şefi, Himaye-i Etfal Cemiyeti Tabibi olarak görevlerde bulunmuştur. Memik, V. Dönem TBMM'de milletvekili olarak bulunmuş, bekâr olup 09.02.1991'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.255.
- ³⁷ Elgün, 1880 Rumelifeneri doğumludur. Babası Memiş ve annesi Zeliha'dır. İstanbul Kız Muallim Mektebinde Eğitim ve Belediyecilik okumuştur. İstanbul Kız Muallim Mektebi Öğretmeni ve Müdür Yardımcısı, İnas İdadisi Öğretmeni, Feyziye, İstanbul Kız Lisesi Müdürü, İstanbul Meclis-i Umumi ve Encümen Üyesi, Türk Ocağı, Halk Evi, Kızılay, Türk Hava Kurumu Yönetim Kurulu Üyelikleri ve Başkanı olarak görevler almıştır. Yanı sıra Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkez Yönetim Kurulu Üyesi, Topkapı Fakirlere Yardım Kurumu Başkanı olarak çalışmıştır. Elgün aynı zamanda TBMM V. Dönem Erzurum Milletvekili olarak Mecliste bulunmuş ve Türk Hava Kurumu Altın Madalyası sahibidir. Elgün bekâr olup 23.03.1954'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.257.
- ³⁸ Öymen, 1900 İşkodra doğumludur. Babası İsmail annesi Azize'dir. İstanbul Daru'l Muallimat ve Daru'l Fünun Coğrafya Şubesinde eğitim görmüş olup Fransızca bilmektedir. Bursa Kız Muallim Mektebi Tarih ve Coğrafya Öğretmeni, Türk Maarif Cemiyeti Kız Lisesi Müdiresi olarak görev yapmıştır. Öymen, TBMM'de V. Dönem İstanbul Milletvekili olarak bulunmuş olup evli ve iki çocuk annesidir. 06.04.1983'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.245.
- ³⁹ Benal Arıman (Benal Zübeyde Arıman), 1903 İzmir doğumludur. Babası Nevzat, annesi Cemile'dir. Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olup Fransızca bilmektedir. Edebiyat, İctimaiyyat, Belediyecilik eğitimi almıştır. Şair, yazar olan Arıman, Hilali Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Üyesi, İzmir Belediye Meclisi Üyesi olarak görev

Meliha Ulaş⁴³, Esmâ Nayman⁴⁴, Sabiha Görkey⁴⁵, Seniha Hızal⁴⁶ yer almaktadır.⁴⁷ 1935 yılı seçim sonuçlarına göre meclise 17 kadın milletvekili

yapmıştır. Ayrıca TBMM V. Dönem İzmir Milletvekili olarak bulunmuş olup, evli ve bir çocuk annesi olan Arıman, 20.07.1990'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.265.

⁴⁰ Ferruh Güpgüp (Ferruha Güpgüp), 1889 Kayseri doğumludur. Babası Ahmet annesi Talia'dır. Hususi eğitim almış olup Arapça bilmektedir. Musiki, Biçki ve Dikiş eğitimi almıştır. Kayseri Vilayet İdare Heyeti ve Belediye Meclis Üyesi olarak görev yapmıştır. Bekâr olan Güpgüp, 18.04.1951'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.269.

⁴¹ Bediz Morova, 1897 Bosna doğumludur. Babası Bedi annesi Hasbi Esmâ'dır. Ortaokul eğitimine sahiptir. Bolu Kız Sanat Mektebi Resim Öğretmeni, Bolu Belediye Meclis Üyesi olarak görev yapmıştır. Ayrıca TBMM V. Dönem Konya Milletvekili olarak mecliste bulunmuş olan Morova, bir çocuk annesi olup vefatı ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır, **TBMM Albümü I**, s.273.

⁴² Mihri Pektaş (Mihri İffet Pektaş), 1897 Bursa doğumludur. Babası Yusuf Bahattin annesi ise İclal'dır. Amerikan Kız Koleji mezunudur ve Fransızca, İngilizce bilmektedir. Dil Muallimliği eğitimi almıştır. Amerikan Kız Koleji Türkçe Öğretmeni, Bezmialem Kız Lisesi ve Robert Koleji İngilizce Öğretmeni, Kadıköy Fukaraperver Cemiyeti Üyesi, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Üyeliklerinde bulunmuştur. Pektaş TBMM V. Dönem Malatya Milletvekili olarak görev yapmış olup evli ve iki çocuk annesidir. 14.07.1979'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.276.

⁴³ Meliha Ulaş (Ayşe Meliha Ulaş), 1898 Sinop doğumludur. Babası Hüseyin Kani annesi Fatma Ulviye'dir. Daru'l Fünun Edebiyat Bölümü mezunudur. Az düzeyde Fransızca, İngilizce bilmektedir. Edebiyat eğitimi almıştır. İstanbul Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi Coğrafya Öğretmeni, İstanbul Bezmialem Sultanisi Coğrafya Öğretmeni, Kandilli İnas Sultanisi Edebiyat Öğretmeni, Arnavutköy Kız Koleji Öğretmeni, Erzurum Kız Muallim Mektebi Edebiyat Öğretmeni ve Baş Muavini, Samsun Lisesi Edebiyat Öğretmeni olarak görevler yapmıştır. Ulaş, evli olup TBMM V. Dönem Samsun milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. 17.07.1942'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.284.

⁴⁴ Nayman, 1899 İstanbul doğumludur. Babası Hasip annesi Melek hanımdır. Lise eğitimi gören Nayman, Fransızca, İngilizce ve Rumca bilmektedir. Bezmialem Kız Lisesi Fransızca Öğretmeni, Adana Belediye Meclis Üyesi görevlerinde bulunmuştur. V. Dönem TBMM Seyhan Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. Evli ve İki çocuk annesi olup 16.12.1967'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.285.

⁴⁵ Sabiha Görkey (Hatice Sabiha Görkey), 1888 İstanbul doğumludur. Babası İsmail annesi Ayişe hanımdır. Daru'l Funun Riyaziye Bölümü mezunu olup Fransızca bilmektedir. Riyaziye eğitimi almıştır. Molla Gülhâni İnas Rüştîyesi Nakış Muallimi, Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, Kadıköy Numune Rüştîyesi, Açık Türbe İnas Mektebi, Mal Hatun İnas Mektebi Öğretmeni, Bursa Daru'l Muallimat Muallimi ve Öğretmeni, Edirne Kız Muallim Mektebi Müdür Muavini ve Riyaziye Öğretmeni, Adana, Sivas Kız Muallim Mektepleri, Tokat Ortaokulu Riyaziye Öğretmeni olarak görevlerde bulunmuştur. Ayrıca V. Dönem TBMM Sivas Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. Görkey, evli ve bir çocuk annesi olup 22.11.1963'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.287.

⁴⁶ Seniha Hızal (Ayşe Seniha Hızal), 1897 Adapazarı doğumludur. Babası Nafiz annesi Nüsniye hanımdır. Daru'l Fünun Fen Şubesi mezunudur. Az düzeyde Fransızca bilmekte olup Fen Bilgisi eğitimi almıştır. Hızal, Daru'l Muallimat-ı Aliye Ana Mektebi Ulumu Tabiiyye Muallimi, Daru'l Muallimat Müdürü, Erenköy İnas Sultanisi ve Daru'l Muallimatı Ulumu Tabiiyye Öğretmeni, Maarif Vekâleti Umum Müfettişi olarak görev almıştır. Ayrıca Kandilli Kız Orta Mektep Muavini, Terbiye-i Etfal Muallimi, İstanbul Kız

girmiş ancak 1936'da boşalan milletvekillikleri için yapılan ara seçimde Hatice Özgener Çankırı'dan milletvekili seçilerek meclisteki kadın temsiliyet sayısı 18'e yükselmiştir.⁴⁸ Son Posta gazetesi kadınların seçme ve seçilme hakkının kullanıldığı seçimlere geniş yer verirken ikinci sayfada kadın sayıtlavlardan beklenenler başlıklı bir köşe yazısı ile konuya dikkat çekmektedir. Yazıda kadın sayıtlavların çocuk meselesiyle ilgilenmeleri, cemiyet hayatında aktif rol almaları, Cumhuriyetin kazanımlarını geliştirmeleri gerektiği şeklinde kimi talepler kadın okuyucular tarafından gazete sütununa bu yazı ile taşınmıştır.⁴⁹

1935 seçimleri diğerlerinden farklı olarak Atatürk'ün hayatta iken bulunduğu son genel seçimdir. Genel seçimlerden hemen sonra 1 Mart 1935'te TBMM çalışmalarına başlar ve Atatürk, yeniden Cumhurbaşkanlığına Abdülhalik Renda ise Meclis Başkanlığı'na seçilir. 7 Mart 1935'te hükümet kurma görevi alan İsmet İnönü oy birliği ile güvenoyu alır. Önceki yıllarda genel seçimlerde zaman zaman kısmen yer alan seçim afişlerinden bazılarına örnek vermek gerekirse şu şekildedir; *“Türk Kadını! Sana hakkını veren Cumhuriyet'tir. Öz tarihimizi, öz dilimizi Cumhuriyet öğretti. Durmayalım, düşeriz. Türk inkılabı asrı yıla sığdırdı. Biz bize benzeriz. Türküm, ne mutlu bana”*.⁵⁰

1935 yılı CHF'nın 4.büyük kurultayında kabul edilen parti nizamnamesi(programı)ni incelemek, yeni seçim yasası konusunda genel durumu ve partinin kadın seçmene, kadın haklarına ve temsiliyetine bakışını anlamak açısından önemlidir. Buna göre parti programında sayfa 5'te yer alan “ parti yurttaşlara hak ve ödev vermekte kadın ve erkek ayırmamaktadır. Sayıtlav seçim kanunu yenilecektir. Yurdumuzun genel durumuna göre vatandaş yakından tanımakta olduğu ve inandığı şahısları ikinci seçmen olarak özgür bırakmayı ve sayıtlav seçimini bu yönden yapmayı

Muallim Mektebi Muavini, Bursa Kız Muallim Mektebi Müdürü, İstanbul Mıntıkası 3.Sınıf Maarif Müfettişi Umumisi, İstanbul Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebi Türkçe, Terbiye, Fizik, Kimya ve Tabiiye Öğretmeni olarak çalışmıştır. Yanı sıra Yeni Türkiye Özel Okulu Sahibi ve Müdürü olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Hızal, bekâr olup V. Dönem TBMM Trabzon Milletvekili olarak mecliste bulunmuştur. 22.06.1985'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.290.

⁴⁷ Ayten Sezer, “İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75.Yıl Özel Sayısı**, Cilt:XIV, Sayı:42, s.889-906, 1998, s.897.

⁴⁸ TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011)**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s.10; **Ulus**, 9 Şubat 1935, s.1; **Kurun**, 9 Şubat 1935, s.4.

⁴⁹ **Son Posta**, 9 Şubat 1935, s.2.

⁵⁰ Erdal Aydoğan ve Tansu Barış Mahmutoglu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler Ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 10, ss.113-142,2013, s.137.

demokrasi gereğine en uygun buluruz” ifadesi kadın erkek eşitliği yönündeki değişikliğe yöneliktir.⁵¹ CHF’nın 1939 tarihli parti programı ise partinin 1 Haziran 1939 tarihli 5.büyük kurultayında kabul edilmiş olup söz konusu nizamnamede de her türden temsiliyette kadın-erkek eşitliğini gösteren genel bir ifade kullanılarak *Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları* şeklinde bir ifadeye vurgu yapılmıştır.⁵²

2. DP Dönemi Kadın Milletvekili Temsiliyeti

DP dönemi genel olarak bakıldığında kadının siyasal ve kamusal yaşam alanı açısından değerlendirildiğinde her ne kadar siyasal idari yapıda yaşanan değişim ve yeni demokrasi anlayışı ortaya koymuş olsa da ki bunu çok partili yaşam pratiği ile ifade etmektedir, kadın açısından özellikle siyasal yaşamda belirgin bir faaliyet alanı oluşturamadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Aydın ve Yıldız’a göre, 14 Mayıs 1950’de demokratik ve özgür bir ortamda gerçekleştirilen seçim sonucunda DP, oyların %53,3’ünü alarak iktidara gelmiş ve bu şekilde çok partili sisteme geçilmiştir.⁵³ DP’nin genel olarak bakıldığında daha önceki dönemlerden farklı olarak ilk kez gizli oy açık sayım sistemi ile yapılan seçimlerle iktidara gelmesi ve 1960’a kadar iktidarda kalması Türk siyasal hayatının en önemli olgularından biri olarak değerlendirilmelidir. İktisadi yaşamda 26 yıldır izlenen devletçi, korumacı ve kendi kendine yeten (otarşik) politikalar yerini özellikle ithalat büyük ölçüde serbest girişime bırakmıştır. Bu dönemde Türkiye’ye, dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarında da önemli artışlar sağlanmıştır. Bu durum sadece ekonomik yaşamda değil aynı zamanda siyasal yaşamda da kendini göstermiştir. Sosyal ve siyasal alanda ikinci Liberalleşme dönemi olarak değerlendirilen dönem başlamıştır. Ancak bu özgürleşmenin halkın her kesiminde yaşanmadığı görülmektedir. İlk olarak, DP kongrelerinde kadın ve kadın hakları gündeme getirildiğinde ortaya konulan öneriler söz konusu dönemde kadınların toplumsal statülerine ilişkin bakış açısını anlamak açısından dikkat çekicidir. Buna göre parti üyelerinden Genel Başkan ve Başbakan Adnan Menderes’i dahi rahatsız eden, birçok ilginç teklif gündeme getirilmiştir. Bu tekliflerin en dikkat çekicilerinden biri: “Memur kadınlar görevden alınmalı ve evlerine dönmeli, çocuk yetiştirmeli” ... “çocuk yapmayan kadınlardan senede 250 lira vergi alınmalı” şeklindedir. Aynı dönemde kadınların genel demografik ve sosyal durumuna bakılacak olunursa okuma-yazma oranı 1950’de %19,45, 1960’da ise ancak %24,84 olmuştur. Bunun yanı sıra kadınların çalışma oranı yok denecek

⁵¹ **CHP Programı**, (Mayıs 1935), Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.5.

⁵² **CHP Nizamnamesi**, (Haziran 1939), Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s.5.

⁵³ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s.1.

kadar az olup siyasette ise kadınların oranı %5 civarı hatta milletvekili oranı %1'in bile altındadır.⁵⁴

DP dönemi kadın milletvekillerinin katılımı konusunda tekil biyografik ya da çoğul olmak üzere çalışmalar birçok akademisyen tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar daha çok her bir kadın vekilin ya da genel olarak söz konusu dönemde kadın vekillerin meclis faaliyetlerini mercek altına almaktadır. Bu çalışmalar arasında Filiz Çolak, “Demokrat Parti Döneminde TBMM’deki Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)” başlıklı makalesinde genel olarak DP dönemi kadın milletvekillerinin meclis faaliyetlerini irdelemiştir. Yanı sıra E. Çoban “Çok Partili Döneme Geçişin İlk Kadın Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1950-1954)” başlıklı çalışma ile de benzer biçime bir çalışma yapmıştır.⁵⁵ Topçu ise “Demokrat Partili Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)” adlı çalışmasında önceki çalışmalarla benzerlik gösteren bir içerikle DP Kadın vekillerin meclis faaliyetlerine odaklanmıştır.⁵⁶ Güvelioğlu da “Demokrat Partinin Kadın Milletvekilleri” başlıklı eserinde DP Kasın vekillerin meclis faaliyetlerini çalışmıştır.⁵⁷ Gene Güvelioğlu, “Demokrat Parti’nin Kadın Milletvekillerinden Nazlı Tlabar (1950-1960)” başlıklı makalesinde tekil olarak DP Kadın vekillerden Nazlı Tlabar özelinde bir çalışmada bulunmuştur.⁵⁸ Bu çalışma gibi DP dönemi kadın milletvekilleri birçok bilimsel makale ve eserde yer almıştır. Bu çalışma ise söz konusu çalışmalardan farklı olarak makalenin ilk bölümünde yer alan CHF dönemi ile DP dönemlerinin kadın temsiliyeti varlığını karşılaştırarak gözler önüne sermek ve bu karşılaştırmadan çıkacak sonuçları analiz etmek üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda söz konusu her iki süreç için bu yöndeki tespitler çalışmanın bir sonraki bölümünde ele alınacaktır.

DP iktidara gelene kadar geçen süreçte yapılan üç seçimde yaklaşık on yedi kadın milletvekili olarak parlamentoya geçmiştir. Bu süreç bir anlamda Türkiye’de yeni bir demokratik dönem olarak da değerlendirilebilir. Çok partili yaşama geçiş sağlanmış ve parlamento yeni kurulan siyasi partilerle

⁵⁴ Abdullah Aydın ve Murat Yıldız, “1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yasama Dergisi** (Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı), Sayı 33, Mayıs-Haziran-Temmuz Ağustos, 2017, s.54-55.

⁵⁵ E. Çoban , “Çok Partili Döneme Geçişin İlk Kadın Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1950-1954)”, **TAD**, C.38/S.65, 2019, s.64.

⁵⁶ İlyas Topçu, “Demokrat Parti’li Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No 17, Ocak 2019, ss.143-167, 2019.

⁵⁷ G. K. Güvelioğlu, **Demokrat Partinin Kadın Milletvekilleri**, Kriter Yayınları, 2018.

⁵⁸ Güvelioğlu, G. K. Güvelioğlu, “Demokrat Parti’nin Kadın Milletvekillerinden Nazlı Tlabar (1950-1960)”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 2, Sayı: 2, s.9-35, 2016, s.35.

değişim süreci içerisine girmiştir. Bu dönem aynı zamanda Dünya’da beliren ve büyük güçlerin kendi aralarında gelişen bir çatışma ortamı yaratmıştır. II.Dünya Savaşının yarattığı yeni konjonktür Türkiye’de de dışarda olduğu gibi belli ölçüde bir değişim yaratırken demokrasi yaşamımızda da kadın temsiliyetinde bir düşüş ortaya koymuştu. DP’nin oldukça büyük bir oy çokluğuyla parlamentoda edindiği nüfuz ve tek başlı egemenliğe karşın mecliste 1950 ve 1954 seçimlerinde sadece yedi vekil kadın olarak varlık gösterebilmişti. DP’nin son seçimi olan 1957 yılı seçiminde ise 7 kadın vekil DP’den 1’i ise CHP’den mecliste temsiliyet elde edebilmişti. Bu dönem özellikle bu son seçimde mecliste yer alan kadın vekiller her alanda oldukça etkinlik göstermiş ve sadece meclis içinde değil dışında da faal olarak çalışmışlardı. Ve fakat 27 Mayıs darbesi sonrası süreçte DP’nin kadın milletvekilleri Yassıada Mahkemelerinde Anayasayı ihlal suçundan yargılanarak hapis cezası almışlardı.

Cumhuriyet Tarihinin ilk tek dereceli seçimi olan 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Türkiye’de DP iktidara yerleşmişti. Türk siyasal yaşamında “Beyaz İhtilal” olarak da adlandırılan bu seçimler ile halk, beklentilerine çözüm öneren beklenmemiş denememiş muhalefeti seçmişti. Demokratik bir biçimde yapılan seçimler sonrasında sıkıntısız bir biçimde iktidarın el değiştirmesi demokratik bir ihtilal olarak değerlendirilmekteydi. Bu seçimlere ülke genelinde 7 siyasi parti iştirak etmişti. CHP, DP, Millet Partisi, Milli Kalkınma Partisi, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi. Seçimlere katılım oranı %89.3 şeklinde oldukça yüksek olup meclise kadın vekil olarak hak kazanan sadece 3 kişi bulunmaktaydı. Bunlar, Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Hatice Nazlı Tlabar⁵⁹, bağımsız milletvekili Halide Edip Adıvar⁶⁰ ve 1943’te

⁵⁹ Nazlı Tlabar (Hatice Nazlı Tlabar), 1915 İstanbul doğumludur. Babası Mazlum Hamit annesi Fatma Zehra Hanımdır. Almanya Heidelberg’de Felsefe eğitimi görmüştür. İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça bilmektedir. Serbest gazeteci, Çocuk Bakımevi sahibi, Hür Fikirler, Türk Turizm, Türk Pakistan Dostluk Cemiyeti ve Y.W.C.A. Amerikan Cemiyeti çalışandır. Belçika, News Exchange Ajansı ve Avusturya Wiener Illustrierte Dergisi Türkiye Mümessili ve Muhabiri olarak görev yapmıştır. Tlabar, IX. Dönem TBMM İstanbul Milletvekilliği yapmış aynı zamanda TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyesidir. Evli, bir çocuk annesi olan Tlabar 22.04.1971’de vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.569.

⁶⁰ Halide Edip Adıvar (Halide Adıvar), 1881 İstanbul doğumludur. Babası Mehmet Edip annesi Bedirfem Hanımdır. Üsküdar Amerikan Kız Koleji mezunu olan Adıvar, İngilizce, Fransızca bilmektedir. Edebiyat, Tarih eğitimi almış bir Profesördür. Tanin, Vakıf, Akşam gazeteleri ve Resimli Kitap, Yeni Mecmua, Şehbal Dergileri yazarıdır. Aynı zamanda Kız Öğretmen Okulu ve Kız Lisesi Pedagoji ve Tarih dersleri Öğretmeni, Teali-i Nisvan Derneği Kurucusu, Aynitura Daru’l Eytamı Kurucusu, İstanbul Edebiyat Fakültesi Batı Edebiyatı Profesörü, Columbia Üniversitesi ve Hindistan Delhi İslam Üniversitesi Konuk Öğretim Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filoloji Kürsüsü Profesörü ve Başkanı, yazardır.

Kastamonu Milletvekili olarak seçilen, 8 ve 9.dönem Kars milletvekili misyonu ile meclise giren Tazer Taşkiran⁶¹'dir.⁶²

1954'te yapılan genel seçimlerden DP, Cumhuriyet tarihinin rekor oy oranıyla kazançlı çıkmıştı. Öyle ki %56.6 oy alan DP, 503 milletvekilliği adayını meclise dâhil etmeyi başarmıştı. CHP ise %34.8 ile meclise ancak 31 milletvekili kazandırabilmişti. Bu seçimlerde uygulanmakta olan *çoğunluk sistemi* DP'ye milletvekilliklerinin neredeyse tamamını kazandırdı. Diğer bir deyişle DP, %56.6 oy karşılığında milletvekilliklerinin %93'ünü aldı 1954 seçimleriyle meclise girmeye hak kazanan Aliye Temuçin Coşkun⁶³, Hatice

Adıvar evli iki çocuk annesi olup IX. Dönem TBMM İzmir Milletvekili olarak görev yapmıştır. 09.01.1964'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.570.

⁶¹ Tezer Taşkiran, 1907 Kafkasya doğumludur. Babası Ahmet Akif Bey annesi Sitare Hanımdır. İstanbul Darü'l Fünun Edebiyat Şubesi Felsefe Bölümü mezunudur. Fransızca, İngilizce ve az düzeyde Almanca bilmektedir. Felsefe eğitimi almıştır. Ankara Muallim Mektebi İhtimaiyyat Öğretmeni, Ankara Erkek ve Kız Liseleri Felsefe ve İhtimaiyyat Öğretmeni, Ankara Kız Lisesi Müdürü, İstanbul Kız Öğretmen Okulu Müdürü ve Felsefe Öğretmeni, Ortaöğretim Şube Müdürü, Yardım Severler Derneği Kurucu Üyesi, Üniversiteli Kadınlar Derneği Başkanı ve yazar olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Taşkiran, VII. Dönem Kastamonu Milletvekili, VIII. Dönem Kars Milletvekilidir. Evli ve iki çocuk annesi olan Taşkiran, 04.05.1979'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü I**, s.480.

⁶² İlyas Topçu, "Demokrat Parti'li Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)", **İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No 17, Ocak 2019, ss.143-167, s.147.

⁶³ Aliye Temuçin Coşkun (Aliye Coşkun), 1916 Foça doğumludur. Babası İsmail annesi Zahide Hanımdır. Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu mezunudur. İzmir Cumhuriyet, Aydın, Manisa, Ankara Atatürk Kız Enstitüleri Öğretmeni, İzmir Akşam Kız Sanat Okulu Öğretmeni, Aydın, Manisa ve Ankara Kız Enstitüleri Müdiresi, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü Çiçek Öğretmeni, Kız Teknik Öğretmen Okulu Müdiresi olarak çeşitli görevler yapmıştır. Coşkun evli olup 19.03.2006'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.615.

Nazlı Tlabar, Nuriye Pınar⁶⁴ ve Edibe Sayar⁶⁵ olmak üzere dört kadın milletvekilinin tamamı Demokrat Parti'dendir.⁶⁶

1957 yılı gerçekleştirilen seçimlerde Türk demokrasi tarihinde önemli tartışmalar yaşanmıştır. 1954 seçimlerinin sonrasında yaşanan krizler, DP'yi ve Adnan Menderes'i yıpratmıştır. Bu konuda yaşanan gelişmeler dönem basınında günlük olarak haber yazıları olarak yayınlanmıştır. Bunlar arasında yer alan Cumhuriyet, İstanbul'da reylerin sayımının olaylara neden olduğu yönündeki haberinde Beyoğlu'nda mühürsüz oy torbalarının itirazlar yarattığına dikkat çekerek bu yönde kamuoyuna bilgiler aktarmıştır.⁶⁷ Ancak muhalefet partileri bu olaylara karşın 1958 seçimlerine tek liste halinde girmek yönünde görüşmeler başlatmışlardır. DP, muhalefete hazırlanma fırsatı tanımadan 27 Ekim 1957'de erken seçimlere gitmiştir. Seçimlerde muhalefet partilerine CHP öncülük etmiştir. 1957 seçimlerine kadar meydan mitingleri ve kahve toplantılarından öteye gitmeyen seçim çalışmalarına 1957 seçimleri ile birlikte ev toplantıları da eklenmiş, 1957 seçimleri, bayrak, afiş ve el ilanlarının o güne kadar görülmedik biçimde kullanıldığı bir seçim olmuştur. Bu seçimlere CHP, CMP, DP, HP ve VP katılmıştır. Seçimlere katılım oranı %76.6 olup DP'nin oy oranı önemli bir düşüş göstermiştir. Bu seçimlerde CHP'nin oy oranı ise yükseliş elde etmiştir. DP'nin girmiş olduğu bu son seçimlerde toplam 8 kadın milletvekili meclise girmiş bir önceki döneme göre nispeten görece yükseliş elde edilmiştir. Bu kadın vekiller sırasıyla Nuriye

⁶⁴ Nuriye Pınar (Nuriye Ferhan Erdem), 1914 İstanbul doğumludur. Babası Mustafa Asım annesi Emine Hanımdır. Bordeaux Üniversitesi Kimya ve Tabii İlimler Bölümü mezunudur. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Jeoloji, Sismoloji, Paleontoloji Doçentidir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Enstitüsü Asistanı, Fen Fakültesi Jeodezi Enstitüsü Doçenti, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hocası, yazar olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Pınar, X. Dönem TBMM İzmir Milletvekili olarak çalışmış olup Dünya Parlamentolar Birliği Türk Grubu Genel Sekreterliğini yürütmüştür. Bekâr olan Pınar 30.09.2006'da vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.644.

⁶⁵ Edibe Sayar, 1912 Safranbolu doğumludur. Babası Maksut annesi Hatice Hanımdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup Fransızca bilmektedir. Hukuk eğitimi alan Sayar Hakim olarak görev yapmıştır. Zonguldak Yardım Sevenler Derneği ve Türk Kadınlar Birliği Başkanı, Serbest Avukat ve yazar olarak çalışmıştır. Sayar, X. Dönem TBMM Zonguldak Milletvekili ve TBMM Başkanlık Divanı Kâtip Üyesi olmuştur. Evli ve bir çocuk annesidir, 24.09.1970'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s. 677.

⁶⁶ İlyas Topçu, "Demokrat Parti'li Kadın...", s.147; **TBMM Albümü I**. Ayrıca DP dönemi Türk siyasal yaşamı ve Türkiye'nin özellikle iç-dış siyasetteki tutumu ve söz konusu süreçte kadın faaliyetlerinin meclis temsiliyeti açısından durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: R. Akın "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayat Geçiş ve Demokrat Parti Yılları (1945-1960)", **Türkler**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

⁶⁷ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1957.

Pınar, Piraye Levent⁶⁸, Hilal Ülman⁶⁹, Ayşe Günel⁷⁰, Nazlı Tlabar, Necla Tekinel⁷¹, Perihan Arıburun⁷², DP'den, Zeliha Übeyde Elli⁷³ ise CHP'dendir.⁷⁴

1950'li yılların basın yayın organları da kadının siyasal yaşamı konusunda dönem hükümetlerinin yaklaşımını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu konuda hem İsmet İnönü hem de Celal Bayar'ın meclisteki kadın seçmenin durumu ve özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarına oranla söz konusu kadın temsiliyetindeki düşüşe yönelik eleştirilere verdikleri cevaplar, dönem süreli yayınlarının sütunlarına taşınmıştır. Elbette bu durum bir taraftan mevcut konuyu anlamak açısından önemli bilgiler ortaya koymakta diğer taraftan da her

⁶⁸ Piraye Levent (Emine Piraye Levent), 1915 Üsküdar doğumludur. Babası Mustafa Necmi annesi Nezihe Hanımdır. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi mezunudur. Aydın Ortaokulu Fizik Kimya Öğretmeni, Aydın Emniyet Eczacısı, Serbest Eczacı olarak çalışmıştır. XI. Dönem TBMM Aydın Milletvekilliği yapmış olan Levent, iki çocuk annesi olup 20.04.1992'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.697.

⁶⁹ Ülman, 1918 Gaziantep doğumludur. Babası Adil annesi Sabiha Hanımdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü mezunudur. Fransızca, İngilizce bilmektedir. Beykoz ve Kadıköy Ortaokulları Tarih Öğretmeni, Üsküdar Kız Lisesi ve Amerikan Kız Koleji Tarih Öğretmeni olarak görev yapmıştır. Ayrıca XI. Dönem TBMM Bursa Milletvekilidir. İki çocuk annesi olan Ülman, 24.06.2000 yılında vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.704.

⁷⁰ Günel, 1900 Selanik doğumludur. Babası Ali annesi Atiye Hanımdır. İstanbul Öğretmen Okulu mezunudur. Fransızca bilmektedir. Çanakkale İlkokul Müdürü, Ortaokul Türkçe Öğretmeni, Çanakkale Umumi Meclis ve Daimi Encümeni Üyesi, İstanbul Belediye Meclis Azası, İstanbul Tütün Bank Meclis Azası olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Ayrıca XI. Dönem TBMM İstanbul Milletvekilidir. 19.06.1988'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.721.

⁷¹ Necla Tekinel (Arife Necla Tekinel), 1921 İstanbul doğumludur. Babası Ali annesi Naciye Hanımdır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup İtalyanca ve Fransızca bilmektedir. Hukuk ve Belediyecilik eğitimi almıştır. Serbest Avukat olarak çalışmıştır. İstanbul Belediye Meclis ve Encümen Üyesidir. Ayrıca XI. Dönem TBMM İstanbul Milletvekilidir. Evli ve iki çocuk annesi olan Tekinel'in vefat tarihi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır, **TBMM Albümü II**, s.724.

⁷² Perihan Arıburun (Nimet Perihan Arıburun), 1913 İstanbul doğumludur. Babası Abdülatif Naci Bey annesi Makbule Hanımdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Temyiz Mahkemesi 3.Ceza Dairesi Hâkimi, Cide Hâkim Muavini olarak görevlerde bulunmuş ve Serbest Avukat olarak çalışmıştır. Evli, iki çocuk annesi olan Arıburnu, XI. Dönem TBMM İzmir Milletvekilidir. 18.01.2001'de vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s. 725.

⁷³ Übeyde Elli (Zeliha Übeyde Elli), 1905 İstanbul doğumludur. Babası Asım Bey annesi Raim Hanımdır. Lise mezunudur. Fransızca bilmektedir. Yardım Sevenler Yurdu, Kızılay, Verem Mücadele ve Türk Kadınlar Birliği Üyesi, Başkanı, Müfettiş ve Murakıbyı, Çankaya İlçe Maarifi Encümeni, Belediye Takdim Komisyonu ve Belediye Meclisi Üyesi, Türk Kadınlar Birliği Genel Başkanı olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Ayrıca XI. Dönem TBMM Ankara Milletvekilidir. Evli ve iki çocuk annesi olan Elli, 08.12.1995'te vefat etmiştir, **TBMM Albümü II**, s.693.

⁷⁴ Topçu, **a.g.m.**, s.149.

iki siyasal yapının kadın ve kadının siyasal yaşam hakkı ve varlığı yönündeki yaklaşımlarını anlamak yönünde dikkat çekicidir. Bu bağlamda konuya basın üzerinden açıklık getirmeye yönelik Deniz'in çalışması önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Bu çalışma, 1 Ocak -14 Mayıs 1950 tarihleri arasında yayınlanan Vatan, Ulus, Demokrat İzmir ve Yeni Asır gazetelerinin ana sayfalarında çıkan seçime yönelik 92 adet politik karikatürün incelenmesi ve söz konusu gazetelerde yer alan karikatürlerin analizi üzerine odaklanmıştır. Burada kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasından sonraki süreçte oluşturulan ilk meclisteki kadın milletvekili sayısının giderek azalması ve kadın milletvekillerinin medyadaki görünürlüğünün azlığı kadınların siyasal hayattaki etkisinin kamuoyu tarafından bilinmesine de engel olduğu vurgulanmıştır.⁷⁵

3. CHF ve DP Dönemlerindeki Kadın Milletvekili Temsilîyetinin Analizi

Türkiye'de kadınlar, Cumhuriyetin ilk yıllarında CHF döneminde TBMM'de ilk defa V. Dönem seçimlerinde 18 milletvekili ile temsilîyet göstermişlerdir ancak bu seçimlerden sonra parlamentodaki varlığında bir düşüşün olduğu görülmektedir. Kadın milletvekillerin sayısı giderek azalırken özellikle DP'nin kuruluşu ile ve sonrasında bu sayı hızlı bir düşüş göstermiştir. DP'nin tek başına iktidar olduğu 1950 yılı seçim sonuçlarına göre ancak 3 kadın milletvekili olarak temsilîyet elde edebilmiştir. DP'nin girdiği son seçimler yani 1957 yılı seçimlerinde ise 8 kadın vekil olarak meclise girebilmişti. Kısmen sayıda bir yükseliş görülse de genel olarak bakıldığında temsilîyet oranı ve meclis içindeki etkinlikleri zayıflamıştır.

Genel olarak bakıldığında kadınların ilk defa mecliste temsilîyet gösterdiği CHF dönemde kadınların meclisteki varlığı sayısal olarak dalgalanma göstermiştir. DP dönemi ve sonrasında ise kısmen dalgalanma devam etse de daha çok dikkat çeken bu sayısal mevcudîyetin azalış göstermesidir. Bu durumun nedenleri araştırıldığında üzerinde düşünülmesi gereken birkaç nokta ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri ilgili parti programları ve politikalarının kadının siyasal yaşamdaki varlığına bakış açısı konusunda propaganda faaliyetlerinin yetersiz olmasıdır. Ancak bu süreçte yaşanan Kadın temsilîyetindeki azalışta dönemin siyasal konjoktürünün özellikle 1939-45 yılları süreci savaş ortamının yarattığı kaos ve güven sorununun da söz konusu durumda etkili olabileceği düşünülmelidir.

Özellikle DP'nin tek başına meclis üstünlüğüne sahip olduğu 1950 seçimlerinin niteliği değerlendirildiğinde bu seçimlerde mecliste en az kadın

⁷⁵ Didem Deniz, "Politik Karikatürlerde Kadının Temsili: 1950 Seçimleri ve Nesneleştirilen Kadın", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 2017, s.4679.

temsiliyeti gerçekleşmiştir. Burada milletvekili aday belirleme sisteminde düzenlemeye gidilmiştir. CHF bu konuda bir tüzük değişikliğine gitmiş Milletvekili adaylarının belirlenmesinde vilayetlere yüzde yetmiş oranında aday seçme hakkı verilmiştir.⁷⁶ Bu adayların yüzde yetmişinin belirleme yetkisinin gizli olarak yapılacağı kalan yüzde otuzluk bölümünü de genel merkezin belirleyeceği karara bağlanmıştır.⁷⁷ CHF’da yaşanan bu değişiklik CHF ve DP arasındaki seçim eksenli oluşan rekabetin vaziyetini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede partiler arası seçim sürecinde pek çok konu konuşulurken kadın seçmen konusunda doyurucu bir propagandanın ya da çalışmanın belirgin bir biçimde yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Türk demokrasi tarihinde siyasal yaşamda kadın temsiliyeti, demokrasinin tam anlamıyla uygulanması açısından bir gerekliliktir. Zira egemenliğin ulusa ait olduğu Cumhuriyet sisteminde halkçı ve milliyetçi bir anlayış öncelenmiştir. Bu tutum ve yaklaşım Atatürk’ün önderliğinde Cumhuriyet döneminin mottosu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ona göre yeni kurulan Cumhuriyet’in gelişim çizgisinde kadınlara çok önemli görevler düşmekteydi. Atatürk, oluşturmak istediği yeni kadın imajında, kadına kamusal, sosyal ve siyasal yaşamda önemli ve etkin roller biçmişti. Bu anlamda kadın, erkeklerle birlikte çalışma hakkına sahip olacaktı. Modern ve çağdaş bir toplum, kadının sahip olduğu hak ve özgürlüklerle ölçülebilirdi. Ayrıca toplumsal eşitlik prensibi gereği kadın ve erkek eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalıydı. Cumhuriyetin en önemli kazanımlarından biri kadına tanınan seçme ve seçilme hakkı olmuştur. Bu bağlamda her ne kadar Türkiye’de Dünya parlamentolarıyla kıyaslandığında kadının siyasal yaşamdaki temsil hakkı daha erken kazanılmışsa da eşit olarak yönetime katılma olgusu kadınlar için biçimsel olmaktan öteye geçememiştir.

1935-1960 yılları arası her iki siyasal parti (CHF-DP) döneminde milletvekili olması nedeniyle ilksel bir rol model olan Türk kadını TBMM’de dönemin farklılık gösteren yapısı ya da konjonktürel durumuna dayalı olarak hem sayısal hem de etkinlik düzeyi açısından istikrarlı olmayan bir milletvekilliği temsiliyet sergilemiştir. Ancak bu dalgalanmaya karşın mevcut kadın vekillerin sadece meclis içerisinde değil aynı zamanda kamusal, sosyal, kültürel ve cemiyet yaşamında üstlendikleri farklı rollerle de önemli faaliyetlerde bulundukları anlaşılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında CHF döneminde ilk defa başlayan kadın milletvekili temsiliyetinin DP döneminde sayısal açıdan azalmış olması

⁷⁶ BCA, 490.01.9.49.15.

⁷⁷ BCA, 490.01.8.41.28.

olgusu üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Zamanla sadece sayısal olarak değil yanı sıra etki düzeyi açısından gelişmesi beklenen siyasal yaşamdaki kadın temsiliyetinin TBMM’de gitgide zayıflamış olması çeşitli açılardan değerlendirilmelidir. Türk tarihinin birçok evresinde güçlü ve öncü roller üstlenmiş olan Türk kadınının Cumhuriyet döneminde ilk defa elde ettiği seçme ve seçilme hakkı, bu hakkın elde edildiği bu ilk dönemde kadınlar tarafından güçlü bir istençle karşılanmıştır. Öyle ki bu temsiliyet parlamentoda kendini etkin bir kadın varlığı ile ortaya koymuştur. Elbette bu durum 1939-45 yılları arası yani II.Dünya Savaşı süreci ve sonrasında yaşanan siyasal, askeri ve ekonomik gelişmelerin paralelinde de değerlendirilmelidir. Zira söz konusu tarih aralığı ve sonrasında özellikle DP döneminde kadınların meclisteki varlığı azalmış ve etkinliği zayıflamıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, Türkiye’de kadının siyasal yaşamdaki temsiliyeti biçimsel olarak kanun, kural ve söylem olarak varsa da gerçek anlamda belirgin değildir. Bu durum Türk demokrasisinin en temel sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadının siyasal yaşamda bir milletvekili olarak varlık gösterebilmesi konusunda teşvik edici, destekleyici ve bu açıdan toplum tabanında bilgilendirme, belli ölçüde bilinç oluşturma amacıyla önemli bazı faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. Bir meslek grubu olarak siyasal temsiliyetin belli dönemlerde çalışma koşulları ya da niteliği açısından kadınlar tarafından çoğunlukla tercih edilmediği görülmüştür. Fakat bu yöndeki istenci desteklemek ve oluşturmak için temel eğitim düzeyinde demokrasi ve ulusal egemenlik bağlamında farklı birçok meslek dalına yönelik (akademisyenlik, milletvekilliği, kamusal alanda idareci, müsteşar, diplomat, müfettiş gibi) bilgi ve farkındalığın oluşturulması hayati öneme sahiptir. Bu amaçla mevcut eğitim programlarına çeşitli kademelerde kadın hakları, demokrasi gibi konularda okul öncesi programlardan başlanarak söz konusu hedef grubun seviyesine uygun bir yöntem ve içerikle eğitimlerin verilmesi önemlidir. Öyle ki kadın hakları, kadının statüsü ya da siyasal yaşamdaki temsiliyeti gibi öncelikli konularda her ne kadar çeşitli yasal düzenlemeler yapıyorsa da toplum tabanında bu yönde yapılan yasal mevzuatın anlaşılabilirliği, öz bilincin yerleşmesi, kabulü yönünde bazı gerekliliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu alınan kararlara karşı geliştirilebilecek tutum ve yaklaşım noktasında bilinçli olmak adına eğitimin koşul olması anlaşılır bir durum olarak görülmeli ve eğitim öğretim programları bu çerçevede geliştirilebilmelidir. Bu çaba kadının hem kamusal hem sosyal hem de siyasal yaşamda var olabilmesi hususunda yapabilecekleri ile ilgili gerekli bilgi, bilinç, eğitim fırsatı sağlayabilecektir. Toplum bir bütün olarak düşünüldüğünde hazırlanacak çeşitli eğitim hizmetleri sadece kentli ve üst sınıf kadınlara değil kırsalda yaşamını sürdüren ve nisbeten daha az eğitimli kadınlara da ulaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA**Arşivler**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

BCA, 490.01.9.49.15

BCA, 490.01.8.41.28

BCA, 490.01.2.9.15

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Kitap ve Makaleler

Abadan Unat, Nermin, “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını(1926-1976)”, **Türk Toplumunda Kadın**, Derleyen: Nermin Abadan Unat, Ankara, s.15-29, 1979.

Abadan-Unat, Nermin, “Uluslararası Platformda Kadının Siyasal Katılımı”, **Kadınlar ve Siyasal Yaşam (Eşit Hak-Eşit Katılım)**, İstanbul, s.59-71, 1991.

Afetinan, A., **Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri**, İstanbul, 1982.

Akın, R., “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayat Geçiş ve Demokrat Parti Yılları (1945-1960)”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Akyılmaz, Gül, “Osmanlı Aile Hukunda Kadın”, **Türkler**, Cilt:16, Ankara, ss.365-374, 2002.

Alacı, Beral, “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde Ve Programlarında Kadın Algısı”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 3, 2016.

Arslan, Zühtü, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM XI. Dönem (1957-1960)**, 1.Cilt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayınları Kurumu, No.156, Ankara, 2009.

Asker, Ayşe, “Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, **TBMM Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi**, Ankara, Eylül 2004, s.1-11, 2004.

Aydın, Abdullah ve Yıldız, Murat, “1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yasama Dergisi** (Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı), Sayı 33, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos, 2017.

Aydoğan, Erdal ve Mahmutoglu, Tansu Barış, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler Ve Karakteristik Özellikleri”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 10, ss.113-142, 2013.

Baykal, Bekir Sıtkı, **Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara, 1996.

- Bozkurt, İshak, “Dünya Parlamentolarında Kadın Temsilciler”, **TBMM Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi**, Ankara, s.1-20, 2000.
- CHP Nizamnamesi**, Ulus Basımevi, Ankara, Haziran 1939.
- CHP Programı**, Ulus Basımevi, Ankara, Mayıs 1935.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi**, TBMM Matbaası, Ankara, 1927.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, 10-18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı**, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.
- Çoban, E., “Çok Partili Döneme Geçişin İlk Kadın Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1950-1954)”, **TAD**, C.38/S.65, 2019.
- Çolak, Filiz, “Demokrat Parti Döneminde TBMM’deki Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 10, Sayı XXXII, ss.115-158, 2017.
- Dayı, S.Esin, “Atatürk’e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını”, **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi**, Cilt:III, Sayı:1, s.115-133, 2000.
- Deniz, Didem, “Politik Karikatürlerde Kadının Temsili: 1950 Seçimleri ve Nesneleştirilen Kadın”, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2017.
- Doğramacı, Emel, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:VIII, Sayı:24, s.443-449, 1992.
- Doğramacı, Emel, **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, Ankara, 1989.
- Eldeniz, Perihan Naci, “Atatürk ve Türk Kadını”, **Belleten**, Cilt:XX, Sayı:80, s.739-743, 1956.
- Gelgeç Bakacak, Ayça, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 44, Güz 2009, s.627-638, 2009.
- Gök, Salhadin ve Kılınççeker, Özlem, “Türk Kadınının Siyasete Giriş Süreci ve İlk Kadın Saylav Mihri İffet Pektaş”, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 4, Sayı 8, ss.48-84, 2019.
- Gökçimen, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasi Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık, Ankara, 2008.
- Güvelioğlu, G. K., **Demokrat Partinin Kadın Milletvekilleri**, Kriter Yayınları, 2018.
- Güvelioğlu, G. K., “Demokrat Parti’nin Kadın Milletvekillerinden Nazlı Tlabar (1950-1960)”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 2, Sayı: 2, s.9-35, 2016.

- İçke, Ayten, **Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- Kaplan, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- Kurnaz Şahin, F., “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Basınında Amerikan Kadını imgesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2017, Cilt , Sayı 41, Sayfalar 307 – 329.
- Özer, Sevilay, “Kadınlara Seçme Ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XXIX, Sayı 85, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
- Sezer, Ayten, “İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Türkiye Cumhuriyeti’nin 75.Yıl Özel Sayısı**, Cilt: XIV, Sayı: 42, s.889-906, 1998.
- Sumbas, A., “Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 53. (Ekim 2015). ss.103-121.
- Şahin, Funda, **Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2011.
- Şıvgın, Hale, “Atatürk ve Türk Kadın Hakları”, **Erdem**, Cumhuriyet Özel Sayısı – I, Cilt: XI, Sayı: 31, s.245-258, 1999.
- TBMM Albümü (1920-2010)**, C.I. (1920-1950), Editör; Sema Yıldırım ve Behcet Kemal Zeynel, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2010.
- TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II. (1950-1980), Editör; Sema Yıldırım ve Behcet Kemal Zeynel, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 2010.
- TBMM, Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009**, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı, Hazırlayan: Semra Gökçimen, Havvana Yapıcı ve diğerleri, Ankara, 2009.
- Topçu, İlyas, “Demokrat Parti’li Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri (1950-1960)”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No 17, Ocak 2019, ss.143-167, 2019.
- TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011)**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.
- Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009**, TBMM Yayınları, Ankara, 2009.
- Yüceer, S., “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması”, **UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 9, Sayı: 14, s.131-151, 2008.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Kurun

Son Posta

Ulus

Vakit

EKLER

Ek.1.

بولك هيچ برعمل قاندىسى اولمايدى اسكى محكم شريعده يكلرجه مثاللى كوردك . موكره اقتديار ، بر جوق اختلاطان موجب اولور. فرضا سوشهرلك طائش اولان بر ذات هر هانكي آرقداشلىق فرقهيه داخل اولان ايكي كيشيه مراجعت ايتسه اولورده قبول ايتسه او آدملره آره ندمه ماماره بيتيمسى موجب اولور. اوآدملر تكتيب ايتش اولسه و فرقهيك اوچل اوجان ردايتش اوله وضعت نه اولور ؟ موجود اولان فرقهيه داخل اعضا حقدده عدم اعتنا بيان ايداش اولمايورسي ايتاه عليه بند كزجه بو شاهداره اړوم يوقدر . آرقق بوي حكمت شريعته سجالنه ترك ايدوك بوزدن طئي تكتيب ايدايورم . طلعت بك (جان قيرى) — (هر تورك و خدداش) سوزدن مقصود اولان بالكر تورك ايدور . عناصر ساره بوكا داخل ايدور . ذينترده داخل ايدور ؟ جلال نوري بك (تكير طاعي) — تشكيلات اساسيه قانوني بو مسئله حل ايتسدور . كاتب عمومى (صوفى بك) — ايدم ديايرسه شكرى بك اعتراضاته عرض . جواب ايدم . بركره بالكر فرقهيه دكل برقلوبه كيرن بيه تقديم اولور . بور شهادت دكل ، بالكر كمالدر ؟ بورغورم ايتدور . (دوغرى سسلى) . موكره طلعت بك جورديز تورك وطنداشلىقن مقصود اولان ندر ؟ بو تشكيلات اساسيه قانونده مقيدور . (دوغرى سسلى) آغا اوغل احمد بك (ذارس) — اقتديار ، فرقهيه كيرن ذواتك صفتى قعدا ايدايور كن نظامنامه بو صفتى بو خصوصيتلى منى بر صورتده هيچ بر زمان قعدا ايتدور . مثبت بر رنسيب وضع ايدايور . موكره اورنسيدين مستقا اولان ذوات طبعيله فرقهيكده خارجده قابر . سنا عليه ، بويه فلان شئي باياماش فلان صفتى حائز اوليان دني منى صورتده ادايتك قبول ايداش عموم برنسيپلره مخاللدر و بزم ديكر نظامنامه لمزده بويه برش يوقدر . موكره بند كزجه فرقه عى بر فرقهيدر . بو تون حكومت بو تون ملكتى شامل بر فرقهيدر . سنا عليه ، برنسيب	ج . غلى شرف و حيزت حيس ويا آغير حيس ويا بودرجهده جزاي مستلزم برجرمندن دولاي محكوم اولماش بولان ؟ د . حرركات مليه عليه عايدار بر وضعت آلمان و بوكي قضاو له داخل اولماش بولان سياسي سجيهرلى اعتباريه منى بر روح طائشامش اولدغلى متياز بولان هر تورك وطنداش ، تورك حررى و فرقهيك بو تون محموللى بحق قول ايتش اولسي شرياه داخل اولاييلر . ماده ۹ — جمهوريت خلق فرقهيه كيرمك ايتسه هر وطنداش فرقهيه مقيد ايكي آرقداش طرقتن كيدمكي عمل اوجاغنه قسديم ايديله حك و كنديسى ده فرقه نظامنامه سي ايله برنسيپلر شاع ايدم چكنه داتر بو اوجاغنه بر قعدنامه و بره جكدور . كوي اوجا قيريك بو قعدنامه اوزندمكي قراولرى بر مافوق تشكيلات هيتك قعدايتي ايه ، قضا و ولايت مركزل ندى اوجا قيريك مقرراني ايه ايكي مافوق تشكيلات هيتك قعدايتي ايله تكميل ايدور . شكرى بك (جناب قلعه) — ايدم ، بند كز بورجى قسدمكي سكرتري مادمك محتوي بولدايتي حررت كه سنك كولتوره نحوايي رجا ايدم . چونكه اولجه كولتور كه سن قوللاندق . اولدن موكره حررت قعبرى استعمال ايديله م . شمدى اسلى صورتده ، عى مديه اعتراض ايدم كيم بوراده اسكى بر عتبه بيه فرقهيه كيرمك وطنداشلىق ايچون ايكي شاهد لازمدر شاهد سكره اون اوج عصرديزى بكارجه سوه استعماله سييت و برمنش و واسعه قيلمش راسولدره اولك ايچون آرقق بوزدن فراغت ايتمه زمانى كلسدور . هر هانكي بروطنداش ديكر وطنداشلىق شهادته عرض احتياج ايتدور فرقهيه مراجعت ايداييلر . فرقهيك محلى اوجاننى اوذات حقتده تحقيقات پاپار ، بالكر ديك مرجمت ايتدكسندن دولاي قبول و ايدم قبولده برقيد يوقدر . پاپول ايدور و مافوق قعدايتي ايچون عرض ايدور و ياخودده رد ايدور ، داييتدكسندن دولاي ده هيچ بر قعدله مقيد كلدور .
---	---

Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi, s.11, TBMM Matbaası, Ankara, 1927.

Ek.2.

T.C. Resmî Gazete Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1356		
İdare ve yazı işleri için Bâyeskâlet Nâzîrîyat Mâdâriûğüne müracaat olunur.	11 KÂNUNUEVVEL 1934 SALI	SAYI: 2877

KANUNLAR

869 sayılı kanunun 2 nci maddesine fıkra ilâvesine dair kanun

Kanun №: 2597 Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — 869 sayılı kanunun 2 nci maddesine aşağıda yazılı fıkra ilâve edilmiştir:

Evvelce madalyası olupta ömür olanların madalyalarının varisine intikali işi, Millî Müdafaa Vekilûğince yapılır.

Madde 2 — Bu kanun neğri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına Millî Müdafaa ve Maliye Vekilleri memurdur.

8/12/1934

kadın dört mebus seçilerek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda artırılabacaktır.

Madde 2 — İntihabı Mebusan Kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükür) kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek konulmuştur.

Madde 3 — Rey verenlerden, rey verirken hâviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyî kabul olunmaz.

Madde 4 — Bu kanun hükümleri neğri tarihinden başlar.

Madde 5 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyetî memurdur.

8/12/1934

İntihabı Mebusan Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve kanuna bir madde ilâvesine dair kanun

Kanun №: 2598 Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — İntihabı Mebusan Kanununun muaddel ikinci maddesi aşağıda olduğu gibi değiştirilmiştir:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Üyeleri Türkiye Devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir. Bir intihap daîresinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir mebus seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarı için aşağıdaki gibi muamele yapılır:

Elli beş bine kadar bir, elli beş bin birden 95 bine kadar iki, 95 bin birden 135 bine kadar üç, 135 bin birden 175 bine

Teşkilâtı Esasîye Kanununun 10 ve 11 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun

Kanun №: 2599 Kabul tarihi: 5/12/1934

Madde 1 — Teşkilâtı Esasîye Kanununun onuncu ve on birinci maddeleri aşağıdaki şekid: değiştirilmiştir:

Madde 10 — Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir.

Madde 11 — Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.

Madde 2 — Bu kanun neğri tarihinden muteberdir.

8/12/1934

Resmi Gazete, 11 Kânunuevvel 1934.

Ek.3.

**DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ**

**İNTİHABİ MEB'USAN KANUNUNUN BAZI MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİNE
VE KANUNABİR MADDE İLAVESİNE DAİR KANUN**

Kanun № : 2598 Kabul tarihi : 5/12/934

Madde 1.- İntihabı meb'usan kanununun maddel ikinci maddesi aşağıda olduğu gibi değiştirilmiştir :

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Üyeleri Türkiye devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir . Bir intihap dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir Meb'us seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için aşağıdaki gibi muamele yapılır :

Elli beş bine kadar bir , elli beş bin birden doksan beş bine kadar iki , doksan beş bin birden yüz otuz beş bine kadar üç , yüz otuz beş bin birden yüz yetmiş beş bine kadar dört meb'us seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda artırılacaktır .

Madde 2.- İntihabı meb'usan kanununun 5, 11, 16, 23, 58 inci maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zukûr) kaydı kaldırılarak yerine kadın , erkek konulmuştur .

Madde 3.- Rey verenlerden , rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların rey'i kabul olunmaz .

Madde 4.- Bu kanun hükümleri neğri tarihinden başlar .

Madde 5.- Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri heyeti memurdur .

**TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNUN 10 VE 11 İNCİ
MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA
KANUN**

Kanun № : 2599 Kabul tarihi : 5.12.934

Madde 1.- Teşkilatı esasiye kanununun onuncu ve onbirinci maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Madde 10.- Yirmi iki yaşını bitiren kadın , erkek her türk Meb'us seçmek hakkını haizdir .

Madde 11.- Otuz yaşını bitiren kadın , erkek her türk Meb'us seçilebilir .

Madde 2.- Bu kanun neğri tarihinden matedberdir .

490	01			2	9	15
-----	----	--	--	---	---	----

2

BCA.490.01.2.9.15.